

PERUUTETTU MAAILMANLOPPU —
Y2K-keskustelu Helsingin Sanomissa
vuosituhannen vaihteessa

Maria Laine

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

syyskuu 2002

SISÄLTÖ:

1. JOHDANTO	1
1.1. Ihminen, kone ja vuosituhanen vaihde	1
1.2. Tutkimuskysymykset	3
2. LOPUN AJAT	5
2.1. Kolmas aikakausi	6
2.2. Riskit ja vaarat	8
2.3. Asiantuntijat	10
2.4. Luottamus	13
3. Y2K JA JOUKKOVIESTINTÄ	16
3.1. Ilmiön elämä mediassa	16
3.2. Suuri yleisö	19
4. TEKNOLOGINEN VALLANKUMOUS	22
4.1. Edistysajattelu ja teknologian kehitys	22
4.2. Teknokohu	25
5. TYÖKALUT	28
5.1. Aineisto	28
5.2. Diskurssin tutkimus	30
5.3. Kriittinen diskurssianalyysi: metodista yleisesti	32
5.4. Kriittinen diskurssianalyysi käytännössä	34
6. Y2K-KESKUSTELU HELSINGIN SANOMISSA VUOSITUHANNEN VAIHTEESSA	40
6.1. Luottamuksen luomisen kattodiskurssi	42
6.2. Lingvistinen analyysi	44
6.2.1. <i>Lingvistinen analyysi asiantuntijuuden diskurssissa</i>	44
6.2.2. <i>Lingvistinen analyysi varotoimenpiteiden diskurssissa</i>	49
6.3. Diskurssikäytännöt	53
6.3.1. <i>Diskurssikäytännöt asiantuntijuuden diskurssissa</i>	53
6.3.2. <i>Diskurssikäytännöt varotoimenpiteiden diskurssissa</i>	56
6.4. Sosiokulttuurinen analyysi	58
6.4.1. <i>Sosiokulttuurinen analyysi asiantuntijuuden diskurssissa</i>	58
6.4.2. <i>Sosiokulttuurinen analyysi varotoimenpiteiden diskurssissa</i>	62
6.5. Kriittisen diskurssianalyysin satoa	65
7. MAAILMANLOPPU ON PERUUTETTU — POHDINTA	72
LÄHTEET	77

Peruutettu maailmanloppu —

Y2K-keskustelu Helsingin Sanomissa vuosituhanen vaihteessa

Maria Laine

Sosiologian pro gradu –tutkielma

syyskuu 2002

Jyväskylän yliopisto

82 sivua

Tutkimuksessa nostetaan esiin diskursseja eli puhetapoja, joilla Y2K-ilmiöstä kirjoitettiin Suomen suurimmassa sanomalehdessä, *Helsingin Sanomissa* vuosituhanen vaihteen alla. Lisäksi vastataan seuraaviin kysymyksiin: Miten diskursseissa luonnehditaan Y2K-ilmiön aiheuttamat uhkat vai luonnehditaanko niitä? Minkälaisia toimijoita diskursseissa on ja miten ne määritellään? Miten diskursseissa perustellaan asiantuntemus ja asiantuntijuus vai perustellaanko niitä? Miten diskursseissa perustellaan Y2K-ilmiötä ehkäisevien toimenpiteiden toimivuus vai perustellaanko sitä? Mikä on diskurssien taustalla vaikuttava ideologia eli kenen etua diskurssit palvelevat?

Tutkimusaineistona on kaksikymmentäyksi *Helsingin Sanomien* tekstiä. Nämä tekstit käsittelevät Y2K-ilmiötä, eli tietojärjestelmien sekaannuksia, joiden pelättiin tapahtuvan, kun vuosi 1999 vaihtui vuodeksi 2000.

Analyysimenetelmänä on kriittinen diskurssianalyysi. Tutkimuksen tuloksena nostetaan esiin koko aineistossa esiintyvä luottamuksen luomisen kattodiskurssi, joka korostaa Y2K-ongelmien ennaltaehkäisyä, sekä kaksi päädiskurssia, jotka ovat asiantuntijuuden diskurssi ja varotoimenpiteiden diskurssi.

Asiantuntijuuden diskurssi pyrkii vahvistamaan kattodiskurssia perustelemalla sen oletusta asiantuntijuudella. Varotoimenpiteiden diskurssi pyrkii tukemaan kattodiskurssia keskittymällä siihen, mitä Y2K-ongelman estämiseksi on tehty.

Avainsanat: Y2K, uhka, vuosituhanen vaihde, diskurssi, maallikko, asiantuntijuus, luottamus, joukkoviestintä, teknologia, ideologia

1. JOHDANTO

1.1. Ihminen, kone ja vuosituhanen vaihde

Helmikuun alkupuolella vuonna 2000, hyvän aikaa sen jälkeen kun historiallisen vuosituhanen vaihteen käsittely joukkoviestimissä oli loppunut, julkaisi Helsingin Sanomat sarjakuvan, joka kiteyttää sen, mitä pro gradussani tutkin (HS 9.2.2000). Valtiaat-sarjakuvan stripissä kaksi henkilöä keskustelee siitä, kuinka maailma on muuttunut edellisestä vuosituhanen vaihteesta:

- *Kun vuosituhhat edellisen kerran vaihtui, ihmiset pelkäsivät maailmanloppua. Tällä kerralla pelättiin tietokoneiden romahtavan.*
- *Mitä se olisi merkinnyt?*
- *Maailmanloppua.*

Ajatus pro gradu –tutkielmani aiheesta syntyi syksyisellä iltakävelyllä vuonna 1999. Millennium oli ollut tapetilla jo pitkään, ja vuosituhanen vaihteen lähestyessä aiheesta puhuttiin ja kirjoitettiin yhä enemmän. Pohdin, että kyllä jonkun täytyisi tätäkin ilmiötä tutkia. Etsin tutkimusaihetta, joka soveltuisi sekä sosiologian että journalistiikan aloille. Millenniumissa nämä kaksi tuntuivat yhdistyvän.

Keräilin vuosituhanen vaihdetta käsitteleviä lehtiartikkeleita, ja tutustuin ilmiöön hieman analyttisemmin. Ensituntumalta vaikutti siltä, että kyseessä on yhteisöllinen ilmiö, ja että vuosituhanen vaihdetta odotettiin ja elettiin juuri joukkoviestimissä.

Pian käsissäni oli valtava määrä vuosituhanen vaihtumista käsitteleviä lehtiartikkeleita laidasta laitaan. Ymmärsin, etten mitenkään voisi yhdellä kertaa tutkia koko millennium-ilmiötä. Journalistiikan proseminaarissa keskityin Y2K-teemaan, mikä tuntui alusta lähtien mielekkäältä valinnalta. Seminaarin jälkeenkin Y2K:ssa tuntui riittävän tutkittavaa ja syvennettävää. Pro gradun aihe oli löytynyt.

Vuosituhat vaihtuu vain kerran tuhannessa vuodessa. Useat vuosituhansien vaihtumisen väliin jäävät sukupolvet eivät voi sitä kokea. Kun tällainen tapahtuma osui nykyaikaan, jouduttiin kamppailemaan, kuten alussa mainittu sarjakuvaesimerkki osoitti, hyvin erilaisten ongelmien kanssa, kuin edellisellä kerralla maagista tuhanen vuoden rajapyykkiä ylitettäessä.

Nyt pelättiin, etteivät tietojärjestelmät tunnista vuotta 2000, ja että ne menevät epä-kuntoon, kun kello lyö 0.00.01 tammikuun ensimmäisenä päivänä uudella vuositu-hannella. Tästä seurasi sarjakuvan mukaisesti ”maailmanloppu”: yhteiskunta lak-kaisi käytännössä pyörimästä. Moderni maailma on niin pitkälle tietojärjestelmien varassa, että niiden pettäessä elämä ainakin hetkellisesti muuttuisi melko epäva-kaaksi.

Tätä luettaessa tiedetään, että tietojärjestelmät selvisivät vuosituhannen vaihteesta ilman suurempia häiriöitä. Mutta viime vuosituhannen lopussa epäonnistumisenkin mahdollisuus oli vielä olemassa. ”Maailmanlopun” pelko sai kielirajat ylittävän nimen Y2K (lausutaan suomeksi yykaksikoo tai yykaakoo). Kirjainyhdistelmä tu-lee ”tietokonekielen” sanoista ”year two kilos”. Year on siis vuosi ja kilo merkitsee tuhatta. Käytännössä käsitteellä tarkoitetaan tietojärjestelmissä vuosituhannen vaihteessa tapahtuvia sekaannuksia. (HS 26.11.1999, D1.)

Itse ongelma oli peräisin siitä, että tietokoneet on ohjelmoitu alun perin muistin säästämiseksi merkitsemään vuosiluvut vain kahta viimeistä numeroa käyttäen. Siksi tietokoneiden käyttäytyminen vuoden 1999 vaihtuessa vuodeksi 2000 oli epävarmaa. Mikäli tietokone ei ymmärtäisi tuplanollaa vuodeksi 2000, se tarjoaisi vuotta 1900. Tämän taas käyttöjärjestelmä muuttaisi vuodeksi 1980. Vuoden 2000 alkamisen sijasta koneet juhლისivatkin näin ensimmäisen DOS-käyttöjärjestelmän syntymäpäivää 4. tammikuuta 1980! (HS 20.11.1999, A19.);(HS 29.12.1999, A10.)

1.2. Tutkimuskysymykset

Pro gradu –tutkielmassani tavoitteenani on *nostaa esiin kriittisen diskurssianalyysin avulla diskursseja eli puhetapoja, joilla Y2K-ilmiöstä kirjoitettiin Suomen suurimmassa sanomalehdessä, Helsingin Sanomissa vuosituhannen vaihteen alla*. Tämä on päätutkimuskysymykseni, ja siihen on tarkoitus etsiä vastausta selvittämällä vastaus seuraaviin viiteen tarkentavaan tutkimuskysymykseen:

1. Miten diskursseissa luonnehditaan Y2K-ilmiön aiheuttamat uhkat vai luonnehditaanko niitä?
2. Minkälaisia toimijoita diskursseissa on ja miten ne määritellään?
3. Miten diskursseissa perustellaan asiantuntemus ja asiantuntijuus vai perustellaanko niitä?
4. Miten diskursseissa perustellaan Y2K-ilmiötä ehkäisevien toimenpiteiden toimivuus vai perustellaanko sitä?
5. Mikä on diskurssien taustalla vaikuttava ideologia eli kenen etua diskurssit palvelevat?

Tavoitteenani on tunnistaa, kuvata mahdollisimman tarkasti ja nimetä teksteistä nousevia Y2K-ilmiötä kuvaavia diskursseja kriittisen diskurssianalyysin avulla. Samalla pyrin kuvaamaan tekstien ilmestymisajankohdan yhteiskunnallista ilmapii-riä Suomessa. Tarkastelen myös sitä, kuinka jokin tietty ilmiö elää joukkoviestimissä, ja miten joukkoviestimien yleisö joukkoviestimiä käyttää. Keskeinen tavoite on myös valottaa Y2K-ilmiötä ja sitä käsitteleviä tekstejä postmodernin yhteiskunnan teorioiden, riskiteorioiden, sekä asiantuntijuuden ja luottamuksen käsitteiden avulla.

Vaikka vuosituhannen vaihteen tietokoneongelmista puhuttaessa kysymyksessä on maailmanlaajuinen ilmiö, tutkin Y2K-teeman käsittelyä suomalaisesta näkökulmasta. Tämä on mielestäni ainoa vaihtoehto, koska analysoitavaa aineistoa, sen syntyä ja kulutusta ympäröi suomalainen yhteiskunta. Täten tavoitteenani on saada

tuloksia, jotka kertovat jotakin suomalaisesta yhteiskunnasta vuosituhaten vaihteessa.

Koko vuosituhaten vaihdetta käsittelevä joukkotiedotus, Y2K siihen mukaan lukien, oli hyvin poikkeuksellinen. Koskaan aiemmin ei ollut kirjoitettu yhtä paljon asiasta, joka sinänsä ei lopulta aiheuttanut ihmiselämässä juuri mitään muutoksia. Y2K:ssa oli kyse suoranaisestä antikliimaksista.

Päädyn tutkimaan mediatekstiä siksi, että juuri joukkoviestinnän kautta yksilöt saivat tietonsa Y2K:sta. Teksteissä olevat diskurssit ovat täten olleet muokkaamassa suuren yleisön käsityksiä kyseisestä asiasta joko tiedostetusti tai tiedostamatta. Lehtiaineiston valitsin siksi, että siinä Y2K:ta käsittelevät jutut ovat melko helposti löydettävissä ja valmiiksi tutkittavassa muodossa.

Tutkimusmetodini on kriittinen diskurssianalyysi (CDA). Metodini tavoitteena on tuoda esiin diskurssin mahdolliset sosiaaliset vaikutukset. Lisäksi diskurssit yleensä kietoutuvat laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja käytäntöihin, mikä on sopuoinnussa suomalaisen yhteiskunnan tilan kuvaamista koskevan tavoitteeni kanssa. CDA pyrkii valottamaan myös diskurssien yhteyttä laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. (Pietikäinen 2000, 203.)

Tarkastelen tutkimusongelmiani sosiologisesta ja journalistisesta näkökulmasta. En esimerkiksi aio syventyä Y2K-ilmiöön tietoteknisestä näkökulmasta. En myöskään aio käydä filosofista pohdintaa siitä, vaihtuiko vuosituhat oikeasti vuosien 1999 ja 2000 vai vuosien 2000 ja 2001 vaihteessa. Toisin sanoen tämän tutkimuksen mielenkiinto liittyy siihen ajankohtaan, kun vuosiluvun kaikki numerot vaihtuivat.

2. LOPUN AJAT

Y2K-ilmiö oli ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa tähänastisessa historiassa. Se oli ainutlaatuinen, koska ensimmäistä kertaa yhdellä ennakkoon tiedossa olevalla kellonlyömällä olisi saattanut tapahtua monia ihmiselämää epävakauttavia asioita. Tilanne erosi esimerkiksi terrori-iskusta siten, että tapahtuma-ajankohta oli kellonai- kaa myöten tiedossa jo monta vuotta etukäteen. Ilmiö oli eriskummallinen myös siksi, että se oli seurausta yleisesti hyväksi koetusta tekniikan kehityksestä. Nyt tekniikka aiheuttikin uhkan sekä itselleen että ihmiskunnalle.

Yhteiskunnallisessa elämässä vuosituhannen vaihteen tuoma uhka tiedostettiin, ja siltä pyrittiin suojautumaan. Täyttä turvaa Y2K:ta vastaan ei silti voitu saavuttaa, koska sen seuraukset eivät olleet kokonaan ennakoitavissa — tiedettiin kyllä *mil- loin* tapahtuisi, mutta ei sitä *mitä* tapahtuisi, vai tapahtuisiko mitään. Tietokoneoh- jelmia pystyttiin testaamaan ajamalla niitä keinotekoisen vuosituhannen vaihteen yli, mutta aidosta tilanteesta ei ollut aiempia kokemuksia. Kukaan ei ollut kokenut vuosituhannen vaihtumista ja sen vaikutuksia tietokoneisiin aikaisemmin.

Tilanne oli absurdi. Ajanlaskuja on monia, ja ne kaikki ovat ihmisen itsensä ra- kentamia järjestelmiä. Silti vuosituhannen taitteeseen liittyi myös mystiikkaa. Järki ja tunteet ikään kuin sekoittuivat yhtä ainoaa päivämäärää ajateltaessa. Anthony Giddens (1995) muotoilee tilanteen seuraavasti: ”kuten tunnettua, elämme loppujen aikaa [— —] tietyllä täysin sisällyksettömällä ja läpeensä mielivaltaisella seikalla — pelkällä päivämäärällä kalenterissa — on sellainen reifikaatiovoima, että se pi- tää meitä kaikkia lumouksessaan” (Giddens 1995a, 83). (reifikaatio = vieraannut- taminen, lumous, epätodellinen)

Tässä luvussa kuvaan vuosituhannen vaihteen vallitsevaa yhteiskunnallista tilaa eri yhteiskuntatieteilijöiden kautta. Luvussa keskitytään lisäksi Y2K-ilmiöön läheisesti liittyviin asiantuntijuuden ja luottamuksen teemoihin.

2.1. Kolmas aikakausi

Monet yhteiskuntatieteilijät ovat havainnoineet ja tarkastelleet nykyaikaa ja esittäneet, että läntinen yhteiskunta on siirtynyt tai vähintäänkin siirtymässä modernin tuolle puolen. Traditionaalisen ja modernin ajan lisäksi yhteiskuntatieteiden käsitteistöön on tullut aikakausi, jonka nimestä ei ole vielä yhteistä sopimusta. Puhutaan postmodernista, jälkitraditionaalisesta ja informaatioyhteiskunnasta, vain muutamia mainitakseni. Lähemmin tarkasteltuna vaikuttaa siltä, että tutkijat tarkoittavat samaa ilmiötä — modernin teollisuusyhteiskunnan jälkeistä tilaa — mutta puhuvat siitä eri käsittein.

Ulrich Beckin mukaan kyse on refleksiivisestä modernisaatiosta. Käsitteellä tarkoitetaan teollisen yhteiskunnan luovan (itse)tuhon mahdollisuutta. Syynä tuhoon ei ole vallankumous tai kriisi, vaan läntisen modernisaation voittokulku. Teollinen yhteiskunta siis muuttuu joksikin muuksi suunnittelematta ja epäpoliittisesti, kenenkään pakottamatta. (Beck 1995a, 12-15.)

Tavanomaisen näkemyksen mukaan yhteiskunnallinen muutos edellyttää vallankumousta tai muuta vallitsevien rakenteiden romahdusta. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Lisääntyvän köyhyyden ohella myös lisääntyvä vauraus voi aiheuttaa yhteiskuntaan ongelmia. Muutosten vähäpätöisyys, tuttuus ja usein myös toivottavuus vain kätkevät näkyvistä niiden yhteiskuntaa muuttavan perinpohjaisuuden. Refleksiivinen modernisaatio on merkittävä ilmiö myös poliittisesti: Se merkitsee vaikeasti rajattavia ja perustavia epävarmuuksia, joihin liittyy yhteiskunnan jokaiselle tasolle ulottuvia ja yhtä vaikeasti rajattavia ryhmäkiistoja. Refleksiivinen modernisaatio voi johtaa täsmälleen vastakkaisiin seurauksiin riippuen taustasta, jota vasten se asettuu. (Beck 1995a, 12-15.)

Refleksiivisen modernisaation seurauksia voidaan havainnollistaa sivuvaikutuksen käsitteellä. Yhteiskunnallinen muutos tuottaa myös sivuvaikutuksia, jotka saattavat lopulta nousta tärkeämpään asemaan, kuin itse muutos. Elämmekin Beckin sanoin sivuvaikutusten aikaa. Refleksiivisen modernisaation välineenä ei ole tieto, vaan ei-tieto. (Beck 1995b, 237.)

Refleksiivisyyden käsitteellä tarkoitetaan tässä yhteydessä ensisijaisesti itsensä kohtaamista (Beck 1995a, 17). Ennen kaikkea refleksiivisyys tarkoittaa, että modernisaatio murentaa modernisaatiota tahattomasti ja näkymättömästi (Beck 1995b, 239). Refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa siis sitä, että tunnustetaan riskiyhteiskunnan (Ks. luku 2.2.) sellaiset seuraukset, joita teollinen yhteiskunta ei kykene omilla institutionalisoiduilla normeillaan mitaten käsittelemään ja sulauttamaan järjestelmäänsä (Beck 1995a, 17).

Vallitsevaa yhteiskunnallisen muutoksen tilaa on kuvattu myös detraditionalisaation käsitteellä. Kyseessä on ajatus traditioiden aseman muuttumisesta yhteiskunnallisessa järjestyksessä. Detraditionalisaatiossa yhteiskunnassa vallitsevat traditiot eli perinteet joutuvat koko ajan puolustautumaan, ja niiden kyseenalaistamisesta on tullut arkipäivää. Merkittävää on, että muutos koskettaa kaikkia yksilön elämän intiimeimpiäkin aloja. Esimerkiksi sukupuoleen, perheeseen, paikallisyhteisöön ja muihin arjen puoliin vaikuttavat traditiot nousevat julkiseen keskusteluun ja joutuvat puolustautumaan. (Beck ym. 1995, 7-8.)

Giddensin mukaan maailma elää nyt, vuosituhannen vaihteessa, siirtymäkautta. Hän nimeää vallitsevan yhteiskunnallisen tilan jälkitraditionaaliseksi yhteiskunnaksi. Jälkitraditionaaliossa yhteiskunnassa yksilö ei ole enää sidoksissa ainoastaan omaan elinympäristöönsä. Sen sijaan yksilö on sidoksissa koko maailmaan. Etäisetkin tapahtumat ja toimijat vaikuttavat yksilön paikallisiin askareisiin ja joskus suorastaan määräävät niistä. (Giddens 1995a, 83-85.) Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta on maailmanlaajuinen kauppa ja sen vaikutukset. Talouskasvun hiipuminen Amerikassa vaikuttaa myös suomalaisen yksilön elämään: Mikäli Suomen vienti Yhdysvaltoihin vähenee huomattavasti, heikentää se suomalaisyrityksen kilpailukykyä markkinoilla. Mikäli yhtiö joutuu tämän vuoksi karsimaan kulujaan, se saattaa turvautua työntekijöiden irtisanomisiin. Irtisanotun henkilön lisäksi myös hänen perheensä on vaikutusten piirissä. Amerikan heikko taloustilanne voi siis välillisesti aiheuttaa yksilön työttömyyden ja hänen omaistensa elintason heikkenemisen Suomessa.

Toisaalta yksilön arkipäiväisellä toiminnalla on nyt maailmanlaajuiset seurauksensa (mt.). Kun kansainvälisen kaupan myötä erimerkiksi suomalaisesta supermarkettista löytyy tuotteita eri puolilta maailmaa, vaikuttavat suomalaisen kuluttajan valinnat maailmanlaajuisesti.

Kaiken kaikkiaan elämää luonnehtii nykyään tietynlainen ”tuotettu epävarmuus”. Monet elämänalueet ovat muuttuneet avoimiksi teemoiksi, joita vain summittaiset ratkaisut jäsentävät. Tämä koskee sekä yksilöitä että koko ihmiskuntaa. Keskeistä on se, että epävarmuus johtuu inhimillisen tiedon lisääntymisestä. Refleksiivisen modernisaation yhteiskuntamaailmaa kuvaa niin tradition uudelleen löytäminen kuin sen purkautuminenkin. Tyypillistä on monien vakiintuneiden kehityssuuntien katkeaminen. Nykyisessä todellisuudessa ei tämän vuoksi ole enää selkeitä tilanteesta toiseen johtavia kehityspolkuja. (Giddens 1995b, 249-250.)

2.2. Riskit ja vaarat

Y2K-ilmiötä voi tulkita Beckin riskiyhteiskuntateorian kautta. Beckin mukaan riski on systemaattinen tapa tulla toimeen modernisaation itsensä tuottamien vaarojen ja epävarmuuksien kanssa (Beck 1993, 21). Kehittyneessä modernissa yhteiskunnassa sosiaalisen hyvinvoinnin tuottamisen seurauksena syntyy systemaattisesti myös riskejä ja vaaroja. Ongelmaksi muodostuu se, kuinka nämä riskit voitaisiin minimoida tai kanavoida. Riskien toteutumisesta mahdollisesti seuraavia sivuvaikutuksiakaan ei voi ennustaa. Enää ei tarvitse huolehtia siitä, kuinka luontoa voidaan hyödyntää. Nyt ongelmana on se, miten ratkaistaan teknis-ekonomisen kehityksen mukanaan tuomat ongelmat. (Beck 1993, 19.)

Riskiyhteiskunta kehittyy teollisuusyhteiskunnan sisällä. Yksilö joutuu päivittäin kohtaamaan teknisestä kehityksestä johtuvia riskejä, joiden toteutumiseen tai toteutumattomuuteen hän ei itse voi paljoakaan vaikuttaa. Teollisuusyhteiskunnassa toimivat seuranta- ja turvainstituutiot eivät enää kykene hallitsemaan sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja yksilöllisiä riskejä. (Beck 1995a, 16.)

Teoreettisessa mielessä riskiyhteiskunnalla tarkoitetaan sellaista moderniuden vaihetta, jossa teollisen yhteiskunnan aikana tuotetut riskit ja vaarat muodostuvat ihmiselämää hallitseviksi (Beck 1995a, 18). Käytännössä puhdasta riskiyhteiskuntaa sellaisenaan ei kuitenkaan ole vielä missään olemassa. Beckin mukaan olemme matkalla sellaiseen. (Beck 1993, 14.) Monet riskiyhteiskunnan teoreettiset edellytykset tuntuvat nykyihmisestä silti tutuilta ja loogisiltakin. Riskit eivät vielä hallitse elämäämme, mutta kiistatta on todettava, että uhkia on olemassa.

Valaistaanpa Beckin riskiajattelua esimerkillä: Jos jossakin neljästä ydinreaktoristamme olisi vuosituhanen vaihteessa tapahtunut Y2K:sta johtunut vakava onnettomuus, ei valtio olisi pystynyt suojelemaan kansalaisiaan siltä. Toki meillä on väestönsuojia, mutta ennen kuin niihin olisi ehditty, olisi tuho jo tapahtunut. Yksilö ei liioin itse olisi voinut mitenkään estää onnettomuutta. Riskiyhteiskuntaa käynnissä pitävät keksinnöt muodostavat uhkan, mutta samalla ne ovat erittäin tärkeitä, usein jopa välttämättömiä, yhteiskunnan toimimiselle — kuten esimerkiksi tietokoneet tai ydinvoimalat.

Riskiyhteiskunnassa riskit eivät ole rajattuja paikallisesti (Beck 1993, 22). Ydinonnettomuuden ei tarvitse tapahtua Suomessa, mutta joudumme silti hyvin todennäköisesti kärsimään siitä. Tämä riski on suomalaisille enemmän kuin tuttu, onhan Tshernobylin ydinvoimalan onnettomuus vielä hyvin muistissa maassamme. Myös vuosituhanen vaihtumisen yhteydessä itärajan takaisia ydinvoimaloita pelättiin Suomessa paljon enemmän kuin kotimaisia. Riskit eivät niin ikään ole sidottuja aikaan (mt.). Toteutuessaan riskien seuraukset saattavat vaikuttaa sukupolvia eteenpäin. Näin on esimerkiksi ydinonnettomuuden yhteydessä.

Riskien globaali luonne on yhteydessä myös yksilön kokemiin uhkiin. Riskiyhteiskunnassa jokainen yksilö kokee riskit henkilökohtaisina, vaikka riskit samalla kertaa koskettavat kaikkia muitakin. (Beck 1995a, 19.) Ydinonnettomuus uhkaa yksilötasolla jokaisen ihmisen henkeä ja terveyttä, eikä yksilön kokemaa uhkaa vähennä yhtään se, että naapuri, naapurikylä ja naapurivaltiokin ovat saman uhkan edessä. Riskiyhteiskunnassa yksilöllistyminen merkitsee keskenään ristiriitaisten, yhtä aikaa globaalien ja henkilökohtaisten riskien kohtaamista (mt.).

Verrataan vielä Y2K-ilmiötä Beckin kuvaukseen riskiyhteiskunnassa olevasta uhkasta: Y2K oli ilmiselvästi vaara. Se oli niin ikään teknologian kehityksen negatiivinen seuraus. Toteutuessaan Y2K:lla olisi saattanut olla valtioiden rajat ja sukupolvet ylittäviä seurauksia. Y2K:n uhkan alla oli koko maailma, mutta viime kädessä jokainen yksilö olisi kohdannut sen yksin. Yhteiskunta (esimerkiksi Suomen valtio) ei olisi välttämättä kyennyt pelastamaan kansalaisiaan Y2K:n seurauksilta. Lienee siis perusteltua väittää, että Y2K oli ainakin esimakua riskiyhteiskunnasta.

2.3. Asiantuntijat

Yksilö oli Y2K-uhkan alla voimaton muuttamaan tilannetta omalta osaltaan. Toisin sanoen yksilöllä ei ollut mahdollisuuksia vaikuttaa Y2K:n toteutumiseen tai toteutumattomuuteen. Maallikon oli toki mahdollista testata kotitietokoneensa toimiminen, mutta siihen, iskisivätkö ongelmat vuosituhannen vaihteessa, ja mitä kaikkea siitä seuraisi, hänellä ei ollut valtaa. Tavallinen kansalainen sai tietonsa Y2K:sta asiantuntijoilta ja useimmiten vielä joukkoviestimien välittämänä.

Asiantuntijuuden tutuin määritelmä tulee Anthony Giddensiltä. Hänen mukaansa asiantuntija on kuka tahansa yksilö, joka voi osoittaa, että hänellä on tiettyjä erityisiä taitoja tai tiettyntyyppistä tietoa, jota maallikolta puuttuu. Asiantuntija ei kuitenkaan välttämättä ole sama asia kuin ammattiharjoittaja, sillä ”asiantuntija” ja ”maallikko” ovat kontekstuaalisesti suhteellisia termejä. Asiantuntijan ja maallikon erottaa toisistaan tiedon tai taidon epätasapaino. Tämä epätasapaino tekee toisesta toiseen nähden tietystä asiassa tai tilanteessa auktoriteetin. (Giddens 1995a, 119.) Asiantuntijuus riippuu näin ollen asiayhteydestä. Y2K-ilmiön yhteydessä asiantuntijoiksi nousivat atk-alan ammattilaiset ja harrastajat, sillä vain heillä oli tarvittavat tiedot ja taidot ennakoida tulevaa sekä suunnitella ja toteuttaa varotoimenpiteitä uhkan varalta.

Asiantuntijuutta voidaan lähestyä myös Zygmunt Baumanin käyttämän intellektuellin käsitteen kautta. Intellektuellien ryhmällä ei ole tiettyjä erityispiirteitä, vaan niitä määrittää niiden asema sosiaalisessa kokonaisuudessa. Intellektuellien toi-

minta perustuu yksilöiden kyvyttömyyteen selviytyä elämästään itsenäisesti. Tämä kyvyttömyys on sosiaalisesti tuotettua. Jotkut yksilöiden elämän alueet, henkiset tai materiaaliset, käytännöllisessä tai ideaalisessa mielessä, ovat ihmisten itsensä kontrolloimattomissa. Tämän vuoksi he tarvitsevat toisten neuvoja, apua tai aktiivista väliintuloa. (Bauman 1987, 19.)

Baumaninkin näkemys sopii Y2K-ilmiöön. Kyseessä on yhteiskunnallisen elämän seurauksena (tietoisesti tai tiedostamatta) tuotettu yksilön kyvyttömyyden tilanne. Yksilöt tarvitsivat ”intellektuellien” apua selviytyäkseen vuosituhannen vaihteesta. Käytännössä apu saattoi olla esimerkiksi neuvonantoa kotitietokoneen päivittämisessä uudelle vuosituhannelle.

Asiantuntijoiden asema oli vuosituhannen vaihteessa vahva. Yksilöt tarvitsivat apua, ja asiantuntijat olivat valmiit sitä antamaan. Asiantuntijoille ja heidän edustamalleen asiantuntemukselle on olemassa kysyntää niin kauan, kun maallikot tarvitsevat apua tai opastusta. Lisäksi asiantuntijuus edellyttää myös sitä, että asiantuntijat itse omaksuvat maallikon tarpeet omaksi velvollisuudekseen. (Bauman 1996, 121-132.) Käytännössä Y2K merkitsi hyvää ansaitsemiskeinoa asiantuntijoille. Asiantuntijuus ei perustu pelkkään hyvään tahtoon, vaan asiantuntija itsekin hyötyy jakamastaan opastuksesta. Hyöty voi olla puhtaasti taloudellista, tai se voi ilmetä esimerkiksi asiantuntijan arvoaseman tai auktoriteetin kohoamisena.

Jos ongelmatilanteessa on valittavana useita vaihtoehtoisia toimintamalleja tai -tapoja, saattavat vaihtoehdot jakaa asiantuntijoiden rivejä (Beck 1995a, 74). Asiantuntijat eivät ole homogeeninen ja yhtenäinen ryhmä, vaan asiantuntijoiden välille syntyy helposti keskinäistä kilpailua. Y2K:n torjumisessakin asiantuntijat kilpailivat keskenään. Kilpailu oli hyvin pitkälle kilpailua sanan taloudellisessa merkityksessä, sillä tuleva uhka oli esimerkiksi atk-valmistajille ja -kauppiaille hyvä syy markkinoida erilaisia torjuntaohjelmia Y2K:ta korjaamaan.

Kimmo Saaristo (2000) on tutkinut asiantuntijuutta ympäristöongelmien näkökulmasta. Asiantuntijuus on perinteisesti rakentunut ennen muuta tieteen, ammattien ja instituutioiden varaan (mt., 31). Kuitenkin, koska esimerkiksi ympäristöongelmista näyttää olevan vaikeaa lausua mitään varmaa, avautuu tilaisuuksia

vastatiedolle (mt., 22). Y2K-ilmiossä oli hieman samanlaisia vivahteita asiantuntijuuden suhteen: mitään varmaa ei osannut kukaan sanoa, sen vuoksi eri asiantuntijoiden näkemykset saattoivat vaihdella. Periaatteessa myös maallikkojen uhkakuvat tai selviytymisusko saattoivat olla täysin vastaavia asiantuntijoiden kanssa. Maallikoita ja asiantuntijoita erottavaksi tekijäksi Y2K-ilmion yhteydessä nousi kuitenkin juuri asiantuntija-asemaan nousseiden positio joko tieteen, ammattien ja instituutioiden kentällä. Näistä positioista asiantuntijoiden oli ikään kuin oikeutetumpaa tuoda esiin omia ennusteitaan vuosituhannen vaihteen tietokoneasioista.

Asiantuntija ei itse välttämättä suoranaisesti pyri asemaansa, vaan usein asema annetaan. Mediajulkisuus ja sen tuottamisen ja kuluttamisen toimintatavat saattavat yksinkertaisesti tuottaa asiantuntijan pitämällä jotakuta asiantuntijana. (Saaristo 2000, 124.) Y2K-uutisoinnissa näin on osittain käynyt, sillä tiedotusvälineiden haastattelemat, Y2K-asiantuntijoiksi kutsumansa henkilöt edustavat juuri tiettyjä professioita tai instituutioita, joiden voidaan olettaa tietävän asiasta. Vain yhdessä tähän tutkimukseen analysoiduista teksteistä asiantuntijana lainattiin jotakuta muuta kuin tietyn ammattin tai instituution edustajaa.

Maallikon riippuvuus asiantuntijoista ja kyvyttömyys vastustaa Y2K-riskiä konkretisoitui siinä, että vuodenvaihdetta edeltävällä viikolla joulukuussa 1999 joditabetit loppuivat Suomen apteekeista. Tablettien avulla maallikot pyrkivät varautumaan mahdollista ydintuhoa vastaan. Jälkeenpäin tällainen toiminta tuntuu naiivilta ja hassultakin, mutta tuolloin maallikolla ei ollut vaihtoehtoja. Jodipurkin ostaminen ja säilykkeiden hankkiminen oli enintään, mitä yksilö itse pystyi tekemään, kun hän varautui mahdolliseen tulevaan katastrofiin. Kaikessa muussa oli turvauduttava asiantuntijoihin. Se, ketä tai mitä tahoa kulloinkin pidetään asiantuntevana, on sidoksissa luottamukseen (Saaristo 2000, 60).

2.4. Luottamus

Yhteiskunta monimutkaistuu jatkuvasti, ja sen eri osa-alueet lohkoutuvat yhä uudelleen yhä pienempiin paloihin, mikä kiihdyttää erikoistumisen tarvetta. Kun itse kunkin on mahdoton hallita kaikkia elämän eri alueita, ei voi muuta kuin luottaa asiantuntijaan. (Saaristo 2000, 118.) Luottamus nousee siis asiantuntijoista puhuttaessa avainkäsitteeksi, sillä itse asiassa asiantuntemusta ei ole ilman luottamusta (Giddens 1995a, 127). Jotta ylipäättään voidaan puhua asiantuntijasta, täytyy mahdolliseen asiantuntijaan voida luottaa. Ei siis ole olemassa asiantuntijaa, johon kukaan ei luottaisi. Jos kukaan ei luota tiettyyn asiantuntijaan, tarkoittaa se käytännössä, että tätä henkilöä ei pidetä asiantuntijana. Asiantuntija on asiantuntija vain niin kauan kuin häneen luotetaan. (Saaristo 2000, 121.)

Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa luottamus moniin abstrakteihin järjestelmiin on välttämätön osa yksilön arkielämää. Tästä seuraa, että yksilön luottamus asiantuntijoihin on jatkuvaa vuorovaikutusta ”poissaolevien toisten” kanssa.

”Poissaolevat toiset” ovat ihmisiä, joita ei koskaan nähdä tai tavata, mutta joiden toiminta vaikuttaa suoraan omaan elämään. Tällainen järjestelmä saattaa tuntua vakaalta, mutta sellaiseksi sitä ei Giddensin mukaan pidä erehtyä luulemaan. Järjestelmä on lopulta kiistanalainen. Osasta abstraktien järjestelmien tyypeistä on tullut niin tärkeä osa ihmiselämää, että ne tuntuvat vakiintuneilta ja järkkymättömiltä. Ne ovat kuitenkin koko ajan riippuvaisia niihin kohdistuvan yleisen luottamuksen jatkuvuudesta. (Giddens 1995a, 127.)

Y2K-ilmiön torjumiseen palkatut ja ilmiötä joukkoviestimissä kommentoineet asiantuntijat saivat viime kädessä oman auktoriteettiasemansa, koska sekä toimittajat että suuri yleisö luotti heidän asiantuntemukseensa. Tiedotusvälineillä on tapana haastatella asiasta jotakin tietäviä tai sellaisia, joiden oletetaan tietävän, saadakseen uutisiin taustatietoa tai tehdäkseen uutisen. Myös tiedotusvälineitä seuraavat maalit tietävät tämän. Tällöin henkilö, jota asiantuntijahaastatellaan, saattaa saada asiantuntija-asemansa kuin itsestään. (Saaristo 2000, 124.)

Luottamus on merkittävä yksilön keino selviytyä monimutkaisessa jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Luottamuksen avulla tietyt inhimilliseen toimintaan liittyvät edellytykset ja mahdollisuudet voidaan jättää aktiivisen tarkastelun ulkopuolelle. Tämä tarkoittaa sitä, että tietyt uhkat ja vaarat, joita ei voida poistaa, eivät kuitenkaan häiritse elämää. Luottamuksen avulla ne mitätöidään tai neutraloidaan, eli suljetaan pois yksilön ”päiväjärjestyksestä”. (Eräsaari & Jokinen 1997, 8.) Ilman luottamusta yksilön olisi erittäin vaikea toimia, koska tällöin hän joutuisi uudelleen ja uudelleen tekemään päätöksiä epätietoisena niiden merkityksestä ja vaikutuksesta (Saaristo 2000, 138).

Jälkitraditionaalisen (riski)yhteiskunnan ongelmaksi muodostuu se, kuinka maallikko voi tulla toimeen psyykkisten ja sosiaalisten uhkatekijöiden kanssa ja samalla säilyttää kohtuullisen määrän järjestystä ja vakautta sekä omassa persoonallisuudessaan että yhteiskunnassa. Vastauksena tähän nähdään juuri asiantuntijajärjestelmät (Lash 1995, 162.) Asiantuntijoiden uskottavuudesta ja heitä kohtaan tunnetusta luottamuksesta on tullut osa odotusten ja toiveiden kommunikoinnin järjestelmää (Eräsaari 1997, 63). Luottamus ei välttämättä perustu siihen, että maallikko oikeasti tietäisi asiantuntijan tiedon ratkaisevan maallikon ongelmat. Maallikko usein vain luottaa ja toivoo, että asiantuntijan keinot riittävät.

Asiantuntijuus ei kuitenkaan ole valmis etukäteisjärjestely tai kaiken tapahtumisen yläpuolella oleva mahtiasema. Asiantuntijuus perustuu vuorovaikutukseen ja neuvotteluihin (mt.). Kaikki asiantuntijuus voidaan kyseenalaistaa.

Aktiivisella luottamuksella tarkoitetaan luottamusta, jota on jatkuvasti ruokittava ja ylläpidettävä. Se tuottaa uutta yhteiskunnallista solidaarisuutta, joka ulottuu läheisistä ihmissuhteista aina globaaleihin vuorovaikutusjärjestelmiin asti. Luottamus on voitettava, ja sitä on aktiivisesti ylläpidettävä, mikä edellyttää molemminpuolista uskoutumista osapuolten kesken. (Giddens 1995b, 252-253.) Asemansa säilyttääkseen asiantuntijan on aina kyettävä perustelemaan oman asiantuntemuksensa ensisijaisuus (Koivu 1999, 33). Perustelu ei voi kokonaan pohjautua tieteelliseen näyttöön. Vaikka asiantuntijan todistusaineiston pitää olla tarkkaa, on myös neuvon sisältävän totuuden oltava uskottava ja vakuuttava. (Eräsaari & Jokinen 1997, 92.) Usein maallikolla ei kuitenkaan yksinkertaisesti ole muuta vaihtoehtoa, kuin tehdä

valintoja ja suodattaa ne asiantuntijatiedon kautta, vaikka epävarmuus onkin jatkuvasti läsnä (Giddens 1995b, 253).

Maallikon ja asiantuntijan molemminpuolista luottamuksen tarvetta voi kuvata luottamuksen kehällä: Jos maallikon elämään liittyvät epävarmuudet vähenevät asiantuntijan neuvojen avulla, ja jos asiantuntija pystyy ratkaisemaan ne ongelmat, joihin maallikko on apua pyytännyt, maallikon elämänhallinta paranee ja luottamus asiantuntijaan lisääntyy. Samalla luottamus asiantuntijajärjestelmiä ja asiantuntijoita kohtaan kasvaa. Jos taas asiantuntija ei kykene tarjoamaan palveluja, jotka maallikon näkökulmasta lisäävät luottamusta maallikon elämässä, häviää luottamus asiantuntijajärjestelmiin ja välittäjinä toimiviin asiantuntijoihin. (Koivu 1999, 28.)

Y2K-ilmiö voidaan nähdä eräänlaisena asiantuntijuuden testinä. Kun maallikot tukeutuivat lähes kokonaan asiantuntijatiedon varaan, osoittivat he näin vahvaa luottamusta asiantuntijoita ja asiantuntijajärjestelmiä kohtaan. Kun vuosituhannen vaihteesta selvittiin ilman suuria tietoteknisiä ongelmia, kasvoi maallikoiden luottamus asiantuntijoihin ja asiantuntijajärjestelmiin entisestään. Mikäli vuosituhannen vaihteessa olisi asiantuntija-avusta huolimatta tapahtunut merkittäviä tietotekniikan peittämisestä johtuvia vaurioita, olisi tietotekniikan ohella asiantuntijuuskin kärsinyt luottamuksen menettämisestä.

3. Y2K JA JOUKKOVIESTITINTÄ

Y2K-ilmio tuli suurelle yleisölle tutuksi joukkoviestimien välityksellä. Keskustelua mahdollisista vuodenvaihteen tietokoneongelmista käytiin pitkin vuotta 1999 lehti- en palstoilla, televisiossa, radiossa ja Internetissä. On kiintoisaa arvailla, kuinka suuri osa maallikoista (atk-alan ammattilaiset ja harrastajat eli tässä tapauksessa asiantuntijat pois lukien) olisi edes tiennyt, mitä kirjainyhdistelmä Y2K tarkoittaa, ellei se olisi saanut niin suurta julkisuutta joukkoviestimissä.

Tässä luvussa tarkastelen Y2K-ilmion, asiantuntijoiden ja joukkoviestinnän suhdetta teoreettisesta näkökulmasta. Tarkastelulla täydennetään Y2K-ilmion kuvausta ja sijoitetaan ilmiö vuosituhannen vaihteen suomalaiseen yhteiskuntaan.

3.1. Ilmiön elämä mediassa

Joukkoviestinnän välittäjän rooli on kasvanut. Joukkoviestinnän ja sen tuoman julkisuuden merkityksen kasvu muuttaa ennen kaikkea muiden instituutioiden toimintasääntöjä. Julkisuudesta on tullut muille instituutioille tärkeä toimintakenttä. Monet yhteisöt ovat huomanneet esimerkiksi PR-toiminnan arvon, ja poliitikot opettelevat esiintymistä osatakseen valita oikeat sanat oikeaan aikaan. (Kunelius 1998, 192.) Joukkoviestimet ovat siis tärkeä yleisen mielipiteen muokkaaja, ja siksi on tärkeää päästä niissä esille myönteisessä valossa. Lienee siis oikein välittää, että tietokoneiden toiminnasta vastaavien tahojen paineet onnistua vuosituhannen vaihteessa kasvoivat, kun Y2K nousi esiin joukkoviestimissä.

Toisaalta se, että Y2K-ongelmat pystyttiin ehkäisemään, saattaa olla juuri julkisuuden ansiota. Ilman mediakeskustelua Y2K-ilmioon olisi ehkä suhtauduttu vähemmän vakavasti.

Joskus asiat pääsevät joukkoviestimissä paisumaan todellisuutta suuremmiksi. Kun puhutaan esimerkiksi uhkista, ongelmat usein irtoavat alkuperäisestä yhteydestään

ja muuttuvat abstrakteiksi, koko maailmaa koskeviksi uhkiksi. Kun journalismin raportointi muuttuu todellisuuden kuvaamisesta tulevaisuuden ennustamiseksi, muuttuu uutisointi dramaattisuudella kilpailuksi. Esiin nousevat ne, jotka kertovat kriisin tai uhkan kärjekkäimmät tai dramaattisimmat piirteet. (Väliaverronen, 1996, 146.)

Y2K ei ollut konkreettinen, käsin kosketeltava tai silmin nähtävä asia. Kyseessä oli täysin abstrakti ilmiö. Y2K oli mahdollinen mutta ei varma tulevaisuudenkuva. Se oli uhka, joka ehkä toteutuisi. Erikoisen olemuksensa vuoksi ilmiö elikin omaa elämäänsä joukkoviestimissä, joissa se oli edes hieman konkreettisempänä yksilöiden haltuun otettavissa. Vastaava ilmiö on esimerkiksi luonnontuho: Ilman mediajulkisuutta monet ympäristöön liittyvät kysymykset, etenkin aistein havaitsemattomissa olevat ympäristöongelmat kuten otsonikato tai ydinsäteily, eivät ehkä koskaan tulisi yksilöiden henkilökohtaiseen käsittelyyn (Saaristo 2000, 42).

Vaikka Y2K ilmiönä itsessään oli ainutlaatuinen, se ei kuitenkaan ollut sitä media-aiheena. Itse asiassa media kertoo usein asioista, jotka tapahtuvat yleisön välittömän kokemuksen ulkopuolella. Täten suuri osa ihmisistä saa tietonsa jostakin tietystä asiasta vain median kautta. Lisäksi, kun uutiset käsittelevät yleensä asioita, jotka ovat uusia tai odottamattomia, media pyrkii tekemään ne ymmärrettäviksi. Tällaiset pyrkimykset sisältävät aina jo tulkinnan, eli media tarjoaa vahvoja näkemyksiä siitä, kuinka tapahtumia tai asioita tulee ymmärtää. (Hall ym. [1978] 1999, 252-253.) Esimerkiksi jotkut kaikkia suomalaisia koskettavat asiat voivat kansalaisten näkökulmasta elää ainoastaan mediassa, jossa niitä käsitellään (Valtonen 1998, 117). Kaiken kaikkiaan yhä useammat elämänalueet tulevat esiin tiedotusvälineiden kautta (Pietikäinen 2000, 191).

Jukka Gronow on tutkinut ruokapelkoja ja -paniikkeja, joista esimerkkinä on BSE eli ns. hullun lehmän tauti. Taudin tarttumis- ja leviämisprosessit ovat hyvin monimutkaisia ja pääteltävissä vain teoreettisen tieteellisen tiedon eli asiantuntijatiendon avulla. Elintarvikkeiden vaarojen paljastuminen tai pikemminkin paljastaminen on usein joukkoviestimien ansiota tai syytä. Gronow vertaa tästä seuraavia reaktioita klassisiin julkisiin paniikkeihin. Ne syntyvät äkkiä ja aktivoivat suuren määrän muutoin täysin erillisiä ihmisiä. Julkinen tiedonvälitys on näiden paniikki-

en tärkeä synnyttäjä ja ylläpitäjä. (Gronow 2000, 211.) Ruokapaniikit syntyvät ja kuolevat joukkotiedotuksen avulla ja sen vahvistamina (Gronow 1998, 3). Y2K-ilmiötä voidaan myös pitää julkisena paniikkina, jonka ylläpitämisessä joukkoviestinnällä oli keskeinen, ellei peräti määräävä asema.

Beckiläisessä riskiyhteiskunnassa riskit eivät ole yksilöiden nähtävissä. Päinvastoin, riskit ja vaarat pysyttelevät piilossa ja näkymättöminä. Aluksi riskit ovat olemassa vain tietoisuutena niistä. Sen vuoksi niiden luonnetta voidaan dramatisoida tai minimoida tiedolla ja argumentaatiolla. Tästä johtuen joukkoviestintä nousee tärkeään asemaan siinä, minkälaiset määritelmät ja tulkinnat riskeistä pääsevät julkisuuteen. (Beck 1993, 23.)

Ainakin aatteellisella tasolla media pyrkii puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen. Nämä ihanteet yritetään toteuttaa ottamalla lähteiksi ns. ”luotettavia, suurten sosiaalisten instituutioiden valtuuttamia edustajia”. Hall ym. esittävät, että juuri nämä neutralisoinnin keinot ohjaavat mediaa representoimaan näiden ”luotettavien lähteiden” maailmankuvaa ja sosiaalista todellisuutta. Ääneen pääsevät jo valmiiksi etuoikeutetussa asemassa olevat tahot. Näistä ”puhemiehistä” tulee ensisijaisia tulkitsijoita. Tämä tarkoittaa sitä, että media antaa näille tahoille vallan tehdä ensimmäinen tulkinta kulloinkin kyseessä olevasta asiasta tai asiantilasta. Tämä ensisijainen tulkinta asettaa rajat kaikelle myöhemmälle keskustelulle rajaamalla ensiksi, mistä asiassa on kyse. (Hall ym. [1978] 1999, 254-255.) Koska Y2K:sta puhuttiin julkisesti enimmäkseen mediassa, oli joukkoviestintä merkittävässä asemassa siinä, minkälaisena Y2K maallikolle näyttäytyi. Merkittävää on myös se, kenen näkemyksiä Y2K:sta joukkoviestintä representoi. Jo aiemmin on tullut ilmi, että Y2K:n ollessa kyseessä, joukkoviestintä lainasi enimmäkseen atk-alan asiantuntijoita. Voidaan siis olettaa, että Y2K:sta kertovat uutiset representoivat näiden asiantuntijoiden intressejä ja maailmankuvaa. Tälle näkemykselle haetaan myöhemmin vahvistusta aineistosta.

Median ei voida sanoa suoraan välittävän johtavan luokan ideologiaa, mutta sen rakenteellistunut suhde valtaaan aiheuttaa sen, että media on ratkaisevassa mutta toissijaisessa roolissa, kun se toisintaa ”luotettavien lähteiden” määritelmiä. Tiedotusvälineet ovat täten ns. toissijaisia tulkitsijoita. Johtavan luokan tulkinnat asi-

oista tapaavat muuttua mediassa objektiivisiksi tosiasioiksi. Näin ollen medialla on tärkeä osa johtavan ideologian vallan toisintajana. (Hall ym. (1978] 1999, 255-256.)

Tätä näkemystä on kritisoitu liian yksiselitteiseksi. Esimerkiksi Schlesingerin ja Tumberin mielestä ensisijaisen tulkinnan kysymyksessä tulisi huomioida myös esimerkiksi lähteiden välinen kilpailu ja yhteiskunnassa tapahtuvat pitkän aikavälin muutokset. Lisäksi Hall ym. pitävät Schlesingerin ja Tumberin mukaan tiedotusvälineitä vain informaation passiivisina vastaanottajina ja välittäjinä. Tämä näkemys ei huomioi esimerkiksi tilanteita, joissa media itse voi aloittaa keskustelun jostakin aiheesta ja olla näin itse ensisijainen tulkitsija. (Schlesinger & Tumber [1994] 1999, 258-259.)

3.2. Suuri yleisö

Jos Y2K-ilmio olisi toteutunut pahimpine ennustettuine seurauksineen, emme olisi voineet seurata vuosituhannen vaihtumista maailman kaikilla aikavyöhykkeillä reaaliajassa. Kuten tiedämme, suuria tietoteknisiä sekaannuksia ei kuitenkaan tapahtunut, joten esimerkiksi Suomessa oli mahdollista elää vuosituhannen vaihe 24 kertaa suorassa televisiolähetyksessä. Vuosituhannen vaihtuminen oli paitsi tapahtuma, myös mediatapahtuma. Vuosituhannen vaihtumista seurattiin, jännitettiin ja juhlittiin joukkotiedotusvälineiden välityksellä.

Tässä yhteydessä on tietenkin syytä tarkentaa, että tämä koskee ainoastaan kehittyneitä maita, joissa ihmisillä on mahdollisuus päästä tiedotusvälineiden äärelle. Yksilöt eri puolilla maailmaa pääsevät varsinkin sähköisten medioiden luo erittäin eriarvoisesti.

Aikaisemmin, ennen kuin joukkoviestintä ja tekniset edellytykset olivat riittävän kehittyneitä, asioiden tai tapahtumien julkisuus ulottui vain rajatulle alueelle. Tapahtumasta tuli julkinen, kun se tapahtui todistajien ollessa tapahtuma-aikana fyysisesti läsnä. Historiallinen esimerkki tällaisesta julkisesta tapahtumasta ovat keski-

ajan Euroopassa järjestetyt julkiset teloitukset. (Thompson 1995, 125.) Thompsonin esimerkki on tosin ääri­laidasta, sillä tuolloin juuri teloituksen julkisuus oli osa rangaistusta. Esimerkistä käynevät myös lähes kaikki keskiajan julkiset tapahtumat — juhlat, näytelmät, urheilukilpailut tai taistelut — jotka olivat julkisia, koska paikalla oli yleisöä tai muuten vaan paljon väkeä. Näistä tapahtumista tiedettiin vain, jos oli oltu tapahtumapaikalla itse, tai kuultu tarinoita mukana olleilta. Myöhemmin näistä tapahtumista alettiin kertoa sanomalehdissä, silloin tosin viikkojen ja kuukausien viiveellä. Nykyaikana kaikki on toisin. Tekniikan avulla tapahtumat vyy­ryvät yksilön tajuntaan reaaliajassa ja vieläpä useista eri lähteistä, riippumatta siitä, miten kaukana yksilö fyysisesti varsinaisesta tapahtumapaikasta on.

Kääntäen on käynyt myös niin, että yksityisistä tapahtumista on tullut julkisia, ja ne ovat saaneet ”uutisen” arvon. Esimerkiksi vainajan omaisen yksityinen suru on nykyään usein julkista, tai julkisuuden henkilöiden — vaikkapa Englannin kuninkaallisten — yksityiselämää ruoditaan julkisesti. Tiedotusvälineet ovatkin muo­toilleet uusiksi ihmisten odotuksia julkisuuteen sopivan käyttäytymisen ja yksityi­seen yhteyteen liittyvän käyttäytymisen suhteen. Esimerkiksi nykyään pidetään melko normaalina sitä, kun uutislähetyksissä tv-kameroiden lähikuvassa näkyy murheen murtamien omaisten itkuiset kasvot. (Fairclough 1997, 54.)

Media vaikuttaa yksilöiden tunteeseen siitä, mihin ryhmiin tai yhteisöihin he kuu­luvat. Tämä yhteenkuuluvuuden tunne juontaa ainakin osittain juurensa siitä, että tietyt ihmisryhmät jakavat tietyt yhteiset mediakokemukset. Perinteisten yhteisöjen rinnalle on syntynyt yhteisöjä, jotka kiinnittyvät mediasisältöihin. Thompson kut­suu tätä ilmiötä ”medioituneeksi yhteiskunnaksi” (mediated society). (Thompson 1995, 35.)

Joukkoviestinnän ihmisiä kokoava luonne on kuitenkin viimeisten viidenkymme­nen vuoden kuluessa muuttunut. Media yhdisti ihmisiä ennen erilaisella tavalla kuin nykyään. Televisio, radio ja lehdistö muodostivat yhteisen kentän, jonka ym­päri­lle ihmiset kerääntyivät. Käytännössä esimerkiksi koko perhe saattoi kokoontua radion ääreen kuuntelemaan ohjelmaa. Nykyään sähköinen ja monihaara­inen me­diaverkosto on jonkin verran menettänyt ihmisiä yhteen kokoavaa voimaansa. (Turkki 1998, 46-47.) Edelleen joukkoviestinnälle on kuitenkin ominaista sen ase-

ma ”välittäjänä” yleisen ja yksityisen alueiden välillä: Ohjelmat tuotetaan julkisen alueella ja niiden teossa käytetään ensisijaisesti julkista lähdemateriaalia, mutta ohjelmat kulutetaan yksityisen alueella, useimmiten kotona — ja yhä melko usein perheen parissa. (Fairclough 1997, 54.)

Mediat voidaan nähdä paikkoina, joissa kollektiivista kokemusta työstetään. Medioiden kautta sukupolville muotoutuu juuri heidän aikakauttaan kuvaavia kokemuksia. Esimerkiksi prinsessa Dianan kuolema ja hautajaiset vuonna 1997 oli mediatapahtuma, joka jätti jälkensä aikansa aikuisiin. (Hoikkala & Roos 2000, 19.) Samaa voidaan sanoa myös syyskuun 11. päivän terrori-iskuista New Yorkiin. World Trade Centerin kaksoistornien sortuminen suorassa televisiolähetyksessä jäi monille elävästi mieleen loppuelämäksi. Vaikka Y2K:ta ei voi tapahtumana verrata kyseisiin terrori-iskuihin, myös Y2K oli mediatapahtuma, joka tullaan muistamaan. Se jää osaksi mediahistoriaa ja kollektiivista mediakokemusta.

Mediakokemusten luonne on jonkin verran muuttunut viime vuosina. Digitaaliselle ajalle on tyypillistä, että mediailmiöt poistuvat ihmisten arkipäivästä melko nopeasti uusien ja korvaavien ilmiöiden tullessa tilalle (Hoikkala & Roos 2000, 18). Siksi Y2K-ilmiökin tuntuu tätä kirjoitettaessa kaksi ja puoli vuotta vanhana mediailmiönä ikälopulta ja kaukaiselta asialta. Se jää kuitenkin historiaan oman aikansa kuvaajana.

4. TEKNOLOGINEN VALLANKUMOUS

Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, Y2K-ilmiöllä tarkoitetaan tietojärjestelmissä vuosituhannen vaihteessa tapahtuvia sekaannuksia (Ks. luku 1.1.). Voi siis sanoa, että jos teknologia ei olisi kehittynyt, eikä tietokoneita olisi, ei olisi ollut Y2K-pelkoakaan.

Kääntäen tilanne ei vuosituhannen vaihteessa ollut kuitenkaan näin yksiselitteinen. Paitsi tietokoneet, myös niiden ohjaamat toiminnot ja sitä kautta ihmiset olivat vaarassa.

Tässä luvussa kuvataan, mikä teknologian asema oli Suomessa kaksituhataluvulle siirryttäessä. Liikkeelle lähdetään kehityksen ja edistyksen teemoista. Teollistumisen alusta saakka teknologian kehittyminen on nähty toivottavana asiana. Monia elämän perusasioita on pyritty hallitsemaan tekniikalla. Samalla vastuuta monista arkipäivän asioista on siirretty ihmisiltä koneille.

4.1. Edistysajattelu ja teknologian kehitys

Reinhard Koselleckin mukaan Eurooppalaisessa sivilisaatiossa omaksuttiin ajallinen näkemys menneisyydestä ja tulevaisuudesta 1500-1800 –lukujen aikana. Tätä ennen ihmisten kokemusta ajasta hallitsi luonnon kiertokulku. Yhteiskunnalliset muutokset ja teknologian kehittyminen tapahtuivat niin hitaasti, että ne eivät tuoneet mukanaan tunnetta aikakausien vaihtumisesta. Vähitellen alettiin kuitenkin aavistella, että tulevaisuus ei tule kenties olemaan nykyisyyden kaltainen. Lutherin uskonpuhdistuksen jälkeen eskatologinen eli kristillissävytteinen ajattelu tuonpuoleisesta paratiisista väistyi inhimillisen edistysajattelun tieltä. 1700-luvun loppupuolelta alkaen tulevaisuus ymmärrettiin laadullisesti parempana kuin nykyisyys. Tieteelliset innovaatiot loivat sivistyneistössä odotuksia kehityksestä, joka mullistaisi koko yhteiskunnan. Muutosta ei kuitenkaan vielä ymmärretty koko ihmiskuntaa koskevaksi. Vaikka edistysajattelulla oli aatehistorialliset juuret kristillisessä

perinteessä, se loi olennaisesti uudenlaisen tulevaisuushorisontin. Kun eskatologiset odotukset kohdistuivat tuonpuoleiseen ja näkivät ihmiskunnan maallisen elämän varsin staattisena, edistysajattelu kohdistui juuri tämän puoleisen maailman muuttamiseen. (Saastamoinen 1999, 109-114.)

Ranskan vallankumouksesta alkaen poliittisten muutosten ja teknologian kehittymisen kiihtyvä tahti synnytti kokemuksia ajan nopeutumisesta. Viime vuosikymmeninä teknologisista mullistuksista on tullut tavallinen osa yksilön arkea, mutta samalla muutos on tullut rutiiniksi. Koselleck ennustaakin, että kokemus alati kiihtyvästä muutoksesta johtaa uudenlaiseen tapaan ajatella historiaa. Tämä uusi ajattelutapa syrjäyttää 1700-luvulta periytyvän uskon edistyksestä ihmislajin täydellistymisenä. Enää ei siis uskota, että tietoteknologian kehitys nostaa yhteiskunnan uudelle henkisellet tasolle. Teknologian tiedetään tuovan paitsi uusia mahdollisuuksia myös uusia ongelmia. (mt, 116.)

Nykyään uudet teknologiset keksinnöt ovat yhä kiinteämmin yhteydessä kaikkeen tekemäämmme. Edelleen teknologisten innovaatioiden ja uudistusten lisääntyessä ja yleistyessä ihmisten arkipäivä muuttuu. Tämä kehitys muuttaa samalla koko yhteiskuntaa. Teknologiset keksinnöt vastaavat vallitsevia sosiaalisia rakenteita, mutta myös rakentavat niitä uudelleen. (Mäenpää 2000, 148.)

Tietoteknologinen vallankumous puhkesi 1970-luvun alussa Yhdysvalloissa. Tuolloin Kalifornian Piilaaksossa kehitettiin ensimmäinen mikroprosessori. Juuri tietoteknologian kehittymien on toiminut muutosvoimana muulle teolliselle toiminnalle, kuten luonnonvarojen hyödyntämiselle ja jalostamiselle. (Wilenius 2000, 270.) Kun höyrykoneen keksiminen merkitsi ensimmäistä teollista vallankumousta ja polttomoottorin ja sähkön käyttöönotto toista, on informaatioteknologian läpimurto on merkinnyt kolmatta teollista vallankumousta (mt., 269).

Näkemyksiä joissa teknologian ajatellaan ohjaavan muun yhteiskunnan kehitystä, sanotaan teknologisen determinismin mukaisiksi käsityksiksi. Bruce Bimber (1990) on löytänyt teknologiselle determinismille kolme erilaista määritelmää. Ensimmäiselle käsitykselle on ominaista ajatus siitä, että teknologiasta voi tulla autonomisesti ja deterministisesti muuta yhteiskunnallista kehitystä määräävä tekijä. Käy-

tännössä yhteiskunnan teknologinen alajärjestelmä voi irrottautua muista eettisistä ja normatiivisista arvolähtökohdista. Tätä näkökulmaa edustaa muun muassa Jürgen Habermas. Toinen teknologisen determinismin määritelmä korostaa teknologian kehityksen tarkoittamattomia sivuvaikutuksia. Sen mukaan teknologian kehitykseen kuuluu useinkin ennustamattomia ja hallitsemattomia sivuvaikutuksia. (Aro 2000, 144.) Tässä näkökulmassa on yhteneväisyyksiä aiemmin (luku 2.1.) esitettyyn Beckin näkemukseen siitä, että elämme sivuvaikutusten aikaa. Kolmas näkökulma teknologian ja yhteiskunnan kehityksen väliseen suhteeseen esittää, että teknologia alistaa alleen muun kulttuurin ja sosiaalisen maailman. Tämä ilmenee siten, että yhteiskunnalliset rakenteet kehittyvät sopeutumalla teknologian kehitykseen. (mt.)

Huikasti kehittyvä teknologia merkitsee valtavia mahdollisuuksia luoda ihmis-kunnalle hyvän elämän edellytykset. Martti Wileniusen mukaan teknologian kehittyminen ei merkitse pelkästään sitä, että ihmisen arkipäivä helpottuu. Se merkitsee parhaassa tapauksessa sitä, että ihminen viimein vapautuu tekemästä tylsiä arkipäiväisiä rutiineja työssään ja kotona. Teknologian kehittyminen on lupaus jo Marxin aikanaan visioimasta ”vapauden valtakunnasta”, jossa ihminen voi arkiruutiinien sijaan keskittyä itsensä ja ympäristönsä kehittämiseen ja luovaan toimintaan. (Wilenius 2000, 277.)

Tämä vapauden valtakunta voidaan toki kyseenalaistaa. Minkälaista vapautta on se, että yksilön hallittavaksi tulee yhä enemmän teknologiaa ja sen välittämää informaatiota? Esimerkiksi matkapuhelinten kehittymisestä ja yleistymisestä on todettu, että matkapuhelimella lisätään yksilön mahdollisuuksia elämässä, mutta samalla myös lisätään tunnetta siitä, että saatettaisiin menettää jotakin (Mäenpää 2000, 146).

Silti on todettavissa, että teknologian käyttöönotto ja teollisen tuotantorakenteen kehittyminen ovat luoneet ihmiselle ennen näkemättömät edellytykset ”hyvälle elämälle”. Teknologian ohella aineellisen elintason kasvu ja hyvinvointivaltion kehittyminen tekevät elämästä nykyään monin verroin helpompaa kuin esimerkiksi sata vuotta sitten. Kun samalla teknologisen kehityksen vaarat ovat yhä selvemmin havaittavissa, nousee ydinkysymykseksi se, kuinka ihminen kykenee kesyttämään

teknologian sellaiseksi, että se antaa välineet yhteiskunnallisten päämäärien toteuttamiseksi. (Wilenius 2000, 277.)

4.2. Teknokohu

Kriittinen diskurssianalyysi alkaa tekstin ja sen tuotannon tilanteen mahdollisimman tarkasta rekonstruktiosta ja kontekstualisoinnista. Siksi vielä ennen analyysiä on hahmotettava tutkittavan tekstin syntymisajankohdan vallitseva yhteiskunnallinen tilanne ja käsiteltävän tekstin tuottamiseen vaikuttaneet reunaehdot. Kielen käyttöä on siis tutkittava tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuneena sosiaalisena toimintana. (Valtonen 1998, 106-107.) Tässä luvussa perehdytään vuosituhannen vaihteen Suomessa vallinneeseen tilanteeseen Y2K-teksteihin vaikuttaneen aihealueen eli teknologian näkökulmasta.

Vuosituhanen vaihteen Suomen suhtautumista teknologiaan kutsun teknokohuksi. Teknokohua kuvaa osuvasti Jaakko Suominen sanoessaan, että teknokohu tarkoittaa tilannetta, jossa ”tekniikka, erityisesti uusi informaatioteknologia wappeineen, netteineen ja lap toppeineen lävistää kulttuurin kaikki osa-alueet puheissa, laitteistoissa ja käytöissä aina Hangosta Utsjoelle, hiekkalaatikoilta palvelutaloihin.” (Suominen 1999, 22.)

Uutinen on kiinni omassa ajassaan ja tämän seurauksena se peilaa suoraan yhteiskuntaa ja sen muutoksia (Huovila 1996, 92). Vuosituhannen vaihteen Suomessa (uuteen) informaatioteknologiaan perustuva teollisuus oli vahvassa nosteessa, mikä vuoksi aihe nousi esiin useissa uutisissa useissa eri yhteyksissä. Seuraavaksi mainitsen muutamia tärkeimpiä tämän aihealueen uutisia tuolta ajalta.

Valtion teleyhtiö Sonera yksityistettiin syksyllä 1998 (MMM 99, 84). Vuotta myöhemmin hallitus kertoi lyhentävänsä valtion velkaa Soneran yksityistämisestä saaduilla tuotoilla. Velka oli 90-luvun alun lamavuosien jäljiltä edelleen suuri. Nokia julkisti Suomen teollisuushistorian siihenasti suuriman tuloksen tammikuussa 1999 — mobiiliteknologiayrityksen tulos parani yli 50 prosentilla edellisestä vuodesta.

(mt., 83.) Maaliskuussa hallitus myönsi neljä toimilupaa kolmannen sukupolven matkapuhelinverkoille (mt., 101), ja tietokonevirus Melissa aiheutti tuhoa koneissa ympäri maailmaa (mt., 102).

Kesällä 1999 kansainvälinen konsulttiyritys Interbrand arvioi Nokian tuotemerkin eli brandin maailman yhdenneksitoista arvokkaimmaksi (mt., 133). Nuori suomalainen tietokoneohjelmistojen kehittäjä Linus Torvalds nähtiin *Forbes*-talouslehden kannessa, ja hänen luomalla Linux-käyttöjärjestelmällä oli miljoonia käyttäjiä ympäri maailmaa (mt., 16; 320). Suomalaista kännykkäosaamista ihmeteltiin amerikkalaisessa *60 minutes* -dokumentissa.

Nämä uutisotsikot ovat vain pieni osa siitä julkisuudesta, jonka informaatioteknologian nousu ja nousun seuraukset saivat tiedotusvälineissä vuosituhaten vaihteen alla. Kuitenkin jo ne riittävät todistamaan, kuinka merkittävä asia informaatioteknologia oli vuosituhaten vaihteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Näiden asioiden uutisarvoa ei voi kiistää. Informaatioteknologian painoarvoa Suomessa nostaa myös se, että käytännössä tämän teollisuuden avulla Suomi lopullisesti nousi la-
masta.

Lisäksi on huomioitava samaan aikaan tapahtunut yhä useamman maallikon vihkiytyminen informaatioteknologiaan. Internet, sähköposti ja matkapuhelimet olivat työikäiselle väestölle ja nuorisolle jo tuttua tavaraa. Ensimmäiset wap-matkapuhelimet, jotka toivat Internet-palvelut matkapuhelimeen eli kännykkään, tulivat markkinoille loppuvuodesta 1999. Vuosituhannen vaihdetta edeltävänä vuonna 1999 suomalaiset näppäilivät 70 miljoonaa tekstiviestiä. (MMM 99, 315.)

Vallinneesta teknokohusta kertoo myös se, että Y2K-ilmiö sai niin suuren huomion tiedotusvälineissä (Suominen 1999, 22). Yleensä teknologiset järjestelmät nostavat joukkoviestimissä teknokohua, kun jokin uusi, ihmiselämään vaikuttava ja elämänmenoa muuttava keksintö lasketaan liikkeelle (Mt., 23). Teknologinen järjestelmä voi nousta uudelleen teknokohun kohteeksi myöhemminkin. Yleensä näin käy silloin, kun järjestelmästä paljastuu jokin perustavaa laatua oleva epäkohta. Y2K oli juuri tällainen epäkohta — pieni mutta perustavaa laatua oleva heikkous. (mt., 30.)

Olen siis osoittanut, että teknologia oli vuosituhannen vaihteessa merkittävä osa suomalaista teollisuutta, taloutta, imagoa ja arkielämää. Tämä ns. teknologiabuumi vaikutti myös siihen, kuinka Y2K:sta Suomessa kirjoitettiin. Lähdin jäljittämään teknologiabuumin puhetapoja eli diskursseja *Helsingin Sanomien* artikkeleista kriittisen diskurssianalyysin avulla.

5. TYÖKALUT

Tämän tutkimuksen työkalut ovat *Helsingin Sanomista* kerätty tekstiaineisto ja analyysimetodina käytetty kriittinen diskurssianalyysi.

Lehtiaineisto on miellyttävä tutkittava, koska se on jo valmiiksi tutkittavassa muodossa. Se ei kuitenkaan tee varsinaista analyysiä yhtään helpommaksi, ja siksi on tärkeää kyseenalaistaa itsestäänselvyydet ja lukea entistä tarkemmin rivien välistä. Tässä kohtaa avuksi tuleekin toinen työkaluni, metodi.

Kriittinen diskurssianalyysi yhdistää tekstin ja sitä ympäröivän yhteiskunnan ja tutkii niiden välistä suhdetta. Koska haluan aineistostani irti laadullisia tuloksia, täytyy myös metodin olla laadullinen.

Kriittinen diskurssianalyysi on metodina tutkijalle vapaa, mutta haastava. Metodi kulkee pitkälle tutkijan itsensä varassa, tutkija on keskeinen osa tutkimusta, ja tärkeää onkin perusteella eksplisiittisesti tutkimuksessa tehdyt menetelmälliset ratkaisut ja tulokselliset päätelmät. Lukijalle täytyy jättää ”johtolankoja”, joita pitkin tämä pystyy arvioimaan tulosten oikeellisuutta.

Parhaallakin työkalulla tekee rumaa jälkeä, jos sitä käyttää väärin. Siksi tutkimuksessa on tärkeää korostaa itse tutkimuskohdetta, aineistoa, josta vastaukset nousevat. Tuloksia ei saisi pakottaa valmiiseen muottiin siksi, että se sopii käytettävään metodiin. Siksi aineisto on ensisijainen metodiin nähden. Aineistolle on annettava vapaus puhua, ja äänen saa kuuluville metodin, tässä tapauksessa kriittisen diskurssianalyysin avulla.

5.1. Aineisto

Tutkimusaineistoni koostuu *Helsingin Sanomien* teksteistä, jotka tavalla tai toisella käsittelevät ilmiötä, joka tunnetaan nimellä Y2K. Tätä merkkiyhdistelmää ei välit-

tämättä jokaisessa tekstissä ole, mutta jokaisessa tutkittavassa tekstissä käsitellään kuitenkin vuosituhannen vaihteen pelättyjä tietokoneongelmia.

Tutkimusta varten on analysoitu kaksikymmentäyksi (21) Y2K-teemaa käsittelevää *Helsingin Sanomien* tekstiä. Jutut on julkaistu ennen vuosituhannen vaihdetta, ja ne ovat ilmestyneet marraskuun puolivälin ja joulukuun lopun välillä. Olen kerännyt jutut lehtiä lukiessani, ja olen pyrkinyt löytämään mukaan analyysiin kaikki ne jutut, joissa Y2K-teemaa käsiteltiin marraskuun alusta vuoden loppuun eli noin kahden kuukauden ajalta.

Kaikkiaan *Helsingin Sanomat* julkaisi melko heterogeenisen skaalan Y2K-teemaa sivuavia juttuja. Pääasiassa tekstit ovat uutisjuttuja, mutta mukana oli myös muun muassa pääkirjoituksia, kolumneja ja artikkeleita.

Aineistolähteeksi valittiin *Helsingin Sanomat*, koska se on ylivoimaisesti suurin suomalainen sanomalehti niin taloudellisesti kuin toimittajamäärältäänkin. Sillä on kaikkein laajin lukijakunta, ja sen käyttämät diskurssit muovaavat useiden ihmisten maailmankuvaa. Lisäksi *Helsingin Sanomat* on päivälehti, joka ei ole sidottu mihinkään tiettyyn maakuntaan tai paikkakuntaan. Vaikka *Helsingin Sanomien* ilmestymispaikkakunta on Helsinki, sitä tilataan ympäri Suomea. Kaiken kaikkiaan *Helsingin Sanomia* pidetään yhtenä merkittävimmistä vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen kuvaajista ja uutisoijista Suomessa.

Ensimmäinen tulkintani teksteistä oli, että diskursseista löytyy aina puhuja tai puhujia, joiden näkemyksiä ja tavoitteita tekstit tukevat. Otin tavoitteekseni löytää ja nimetä nämä puhujat ja sen, mitä puhujatahot puhunnallaan diskursseissa tavoittelevat. Yrityksen ja erehdyksen kautta totesin kuitenkin, että tämä lähestymistapa ei toisi minulle muita kuin väkinäisiä tutkimustuloksia. Ongelmana oli, että puhuja ei aina välittämättä ole tekstin kirjoittaja. Lisäksi totesin, että aineisto jäi tällä lähestymistavalla vielä jotenkin ristiriitaiseksi ja käsittely keskeneräiseksi. Palattuani uudelleen aineistoon päätin hylätä ensimmäisen tulkintani puhujan merkityksellisyydestä diskurssien muodostumiselle, ja päädyin tutkimaan tekstejä vain teksteinä kirjoittajasta riippumatta, ja löytämään tätä kautta diskursseissa olevat *toimijat ja*

sen, onko näille osoitettavissa diskursseista löytyvää yhteiskunnallista, ideologista päämäärää.

5.2. Diskurssin tutkimus

Diskurssin käsitettä käytetään monissa eri merkityksissä. Niin ikään diskurssin tutkimukseksi tai diskurssianalyysiksi on nimetty monia erilaisia tutkimustapoja. Tässä tutkimuksessa käytettävää kriittisen diskurssianalyysin menetelmää lähestytään ensin koko diskurssianalyysin yläkäsitteen kautta. Diskurssianalyysiä on kaikkiaan sovellettu lukemattomin eri tavoin, joten on silti syytä huomauttaa, että tässä tutkielmassa esitetyt määritelmät eivät näin ollen kata koko diskurssianalyysin kenttää.

Diskurssin käsitettä käyttävät sekä yhteiskuntatieteilijät että lingvistit. Lingvistinen lähestymistapa viittaa diskurssilla sekä puhuttuun että kirjoitettuun kieleen itseensä. Yhteiskuntatieteellinen lähestymistapa puolestaan näkee kielenkäytön sosiaalisen toiminnan muotona. (Fairclough 1997, 75.) Painotukset vaihtelevat tieteenalasta, tutkimuskohteesta ja viime kädessä tutkijasta riippuen. Esimerkiksi kriittinen diskurssianalyysi pyrkii yhdistämään molemmat lähestymistavat (Ks. luku 5.3.).

Stuart Hall määrittelee diskurssin yksinkertaisella tavalla: ”Diskurssi on ryhmä lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tietynlaisesta jotakin aihetta koskevasta tiedosta [— —] Kun jostakin aiheesta esitetään lausumia jonkin erityisen diskurssin sisällä, diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollakin tiettyllä tavalla. Se myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää.” (Hall 1999, 98.)

Diskurssit eivät suinkaan ole pelkästään eri näkökulmia samaan asiaan. Jo Hallin määritelmästä nousee esiin diskurssien välinen valtakamppailu. Kun käytetään jotakin tiettyä diskurssia, sulkee valinta pois muut diskurssit.

Sosiaalisessa todellisuudessa kilpailevat monet eri diskurssit. Siksi diskurssi pitää aina ymmärtää suhteessa toisiin diskursseihin, sillä kaikki tekstit viittaavat toisiin teksteihin. Intertekstuaalisuus onkin diskurssiteorian peruslähtökohta, mikä johdattaa tutkimaan diskursseihin ja niiden käyttöön sisältyviä valtasuhteita. (Valtonen 1998, 97; 99-100.)

Kieli muokkaa maailmaa ja maailma muokkaa kieltä. Kielenkäyttö osallistuu tiedon ja uskomusten järjestelmien, yhteisöllisten identiteettien ja sosiaalisten suhteiden rakentumiseen. Suhde on kaksisuuntainen: Kieli vaikuttaa ympäröivään yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen, institutionaaliseen ja viestinnälliseen kontekstiin, ja samat tekijät muokkaavat ja rajoittavat kielenkäyttöä. (Hujanen & Pietikäinen 2000, 7.) Kielenkäytöllä, kielen käyttäjillä, viestintätapahtumilla, tapahtumaan liittyvillä instituutioilla ja yhteiskunnan rakenteiden välillä on dialektinen suhde. Vaikka kieli luo ja muokkaa koko tätä ketjua, se itse on myös osa kieltä ja siten samaisten rakenteiden määrittämä. (Fairclough 1997, 51.); (Pietikäinen 2000b, 197.)

Koska kaikki kielen käyttäminen on erilaisten versioiden rakentamista todellisuudesta, saattaa jokin tapa merkityksellistää todellisuutta saada yhteiskunnassa enemmän jalansijaa kuin toiset. Tästä seuraa, että kulttuurissa vallitsevia ”totuuksia” aletaan pitää itsestäänselvyyksinä ja kyseenalaistamattomina. Tällaista jonkin näkökulman pääsyä vallitsevaksi itsestäänselvyudeksi kutsutaan ideologiaksi.

Diskurssin näkökulmasta ideologiaa voidaan pitää diskursiivisena prosessina, jossa kielenkäytön avulla esitetään tietty näkemys ilmiöstä tai tapahtumasta ja tämä näkemys liitetään tiettyyn ihmisryhmään tai sosiaaliseen identiteettiin (Pietikäinen 2000b, 202-203).

Myös mediassa jotkin diskurssit ovat toisia vahvempia. Tämä tarkoittaa sitä, että tietynlainen diskurssi on saavuttanut hegemonian eli valta-aseman. Kun jostakin asiasta tai näkökulmasta tulee tällä tapaa ikään kuin arkijärkeä, toimivat diskursiivisten käytäntöjen ideologiset puolet tehokkaimmin. (Valtonen 1998, 99 ja 103.)(Ks. myös luku 5.3.)

Hall jopa rinnastaa diskurssin ideologiaan. Diskurssit tuottavat tietoa, joka palvelee tietyn ryhmän tai luokan etuja. Diskurssin ja ideologian välille ei kuitenkaan voi vetää yhtäläisyysmerkkejä, koska ideologia perustuu jaottelulle tosiin ja epätosiin, kun taas diskurssissa tällä erolla ei ole merkitystä. Hall tulee siihen tulokseen, että diskursseilla on todellisia seurauksia ja vaikutuksia. Tämä johtuu siitä, että diskurssit toimivat aina jossakin suhteessa valtaan; joko vahvistavat tai kyseenalaistavat sitä. Hallin mielestä diskursseja koskeva tärkein kysymys onkin se, onko jollakin diskurssilla käytännön seurauksia, eikä esimerkiksi se, onko jokin diskurssi tosi vai epätosi. (Hall 1999, 100 ja 105.)

Joukkoviestimissä vallitsevien ja toimivien diskurssien selvittäminen on tärkeää, jotta tiedettäisiin, kenen tai keiden näkemykset totuudesta muovaavat yleisön maailmankuvaa. Samalla saadaan selville, minkälaisia keskenään kilpailevia versioita totuudesta joukkoviestimet sisältävät tai voisivat sisältää. Kun halutaan selvittää kielen tuottamiseen ja vastaanottamiseen liittyviä käytäntöjä ja niiden seurauksia, on järkevää tarkentaa tutkimusmetodia kriittiseksi diskurssianalyysiksi.

5.3. Kriittinen diskurssianalyysi: metodista yleisesti

Kriittinen diskurssianalyysi (lyhennetään CDA) on eräs viimeaikaisista diskurssianalyysin versioista. Se yhdistää viitekehysessään sekä kielitieteellisen että yhteiskuntatieteellisen diskurssin tutkimuksen näkemyksiä.

Kielitieteeseen CDA:n yhdistää kiinnostus kielenkäyttöön: Molemmat analysoivat puhuttua ja kirjoitettua kieltä käyttötilanteissaan, ja analyysissä hyödynnetään kielen teorioita ja lingvistisiä analyysiluokkia. Molemmat ovat niin ikään kiinnostuneita tekstin tuottamisen ja vastaanottamisen prosesseista, tekstin sosiokulttuurisista piirteistä ja yleisemmästä organisoitumisesta. Yhteiskuntatieteistä CDA lainaa näkemyksen diskurssista tapana hahmottaa ja jäsentää maailmaa. Kielenkäytöllä ja diskurssilla on sosiaalisia vaikutuksia ympäröivään maailmaan, ja toisaalta ympä-

röivä maailma vaikuttaa siihen, kuinka kieltä käytetään jossakin tietyssä tilanteessa. (Pietikäinen 200b, 102.)

Yhteiskuntatieteellinen diskurssianalyysi tutkii siis kielen kautta muita ilmiöitä, ja kielitieteellinen diskurssianalyysi tutkii kielenkäyttöä itseään ja sen piirteitä (mt.). Näiden kahden yhdistelmän, CDA:n tarkoituksena on löytää kielenkäyttöön sisältyvät valtasuhteet. CDA keskittyy kielenkäytön syy- ja seuraussuhteisiin, jotka normaalisti jäävät huomaamatta. Varsinkin kielenkäytön ja vallankäytön välinen yhteys on usein epäselvä, vaikka lähemmin tarkasteltuna kieli on vallankäytölle elintärkeä. Silti useisiin arkipäivän käytäntöihin sisältyvät ideologiset oletukset ja niiden taustalla olevat valtasuhteet jäävät näkymättömiksi ja huomaamatta. Tämä osaltaan ylläpitää vallitsevia valtasuhteita. (Fairclough 1997, 75.)

CDA:n tarkoituksena on tuoda nämä valtasuhteet eksplisiittisesti esiin. Jo metodin nimeenkin sisältyvä kriittisyys tarkoittaa, että kohteen tarkastelu tapahtuu kriittisestä näkökulmasta. Painopiste asetetaan valtasuhteiden, ideologian ja diskurssin yhteen kietoutuneisiin suhteisiin. Diskurssia analysoidaan sosiaalisten rakenteiden ja käytäntöjen näkökulmasta. Tavoitteena on synnyttää yhteiskunnallisesti ja poliittisesti relevantteja ajatuksia ja aiheita diskurssin tutkimukseen, ja vähitellen myös muuttaa yhteiskuntaa paremmaksi. (Pietikäinen 2000b, 193.) Metodi on näin ollen jo lähtökohdiltaan arvolutautunut. Tutkijan on huomioitava myös omat ennakkooletuksensa ja tarkkailtava omia mahdollisesti ideologisia ajatusrakenteita.

Valta ei ole ominaisuus vaan suhde. Valta on aina valtaa johonkin. (Allardt 1983, 122.) Siksi diskursiivisetkin valtasuhteet ovat koko ajan liikkeessä. CDA selittää valtasuhteiden muutosta Gramscin (1971) teorialla hegemoniasta (Pietikäinen 2000b, 201). Hegemonian keskeisin strategia on yleisen ”arkijärjen” rakentaminen. Jos jokin ideologia hyväksytään yleisenä ”totuutena”, toimii ideologia hegemonisesti. Hegemonia kuitenkin toimii vain, jos järjestelmän alistama joukko saadaan suostumaan siihen. Suostumus on siis saavutettava jatkuvasti uudelleen. Mikäli niin ei tapahdu, muuttuvat valtasuhteet. (Fiske 1990, 230-231.)

Valtasuhteisiin pureutuvaan CDA:iin kuuluu refleктоiva ajattelu. Se tarkoittaa, että tutkija tuo julki myös tutkimustyönsä taustalla olevat kiinnostukset ja intressit. Tarkoituksena on tarkastella kriittisesti erilaisia itsestään selvinä pidettyjä teoreettisia normeja ja käsitteitä sekä päästä myös parempaan itseymmärrykseen. (Pietikäinen 2000b, 203.) Myös tutkimuksen metodiset ratkaisut ja tulkinnat tuodaan julki ja perustellaan. Näin lukijaa kuljetetaan mukana tutkimuksen edetessä.

Kuten ylätermi diskurssin tutkimus, myös CDA on versonut ison joukon tutkimuksia, jotka ovat kiinnostuneita kielen ja vallan kysymyksistä. Tutkimuksen kohteena on ollut esimerkiksi etnisistä vähemmistöistä uutisdiskurssissa muodostuva julkisuuskuva (Ks. esim. van Dijk 1991, Pietikäinen 2000a). Ideaalitulanteessa CDA:ssa pyritään yhdistämään kielen yksityiskohtainen analyysi diskurssitason välittävän tason kautta laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin (Hujanen & Pietikäinen 2000, 7).

Seuraavaksi käydään läpi, kuinka kriittinen diskurssianalyysi toimii käytännössä ja miten sitä käytetään käsillä olevassa tutkimuksessa.

5.4. Kriittinen diskurssianalyysi käytännössä

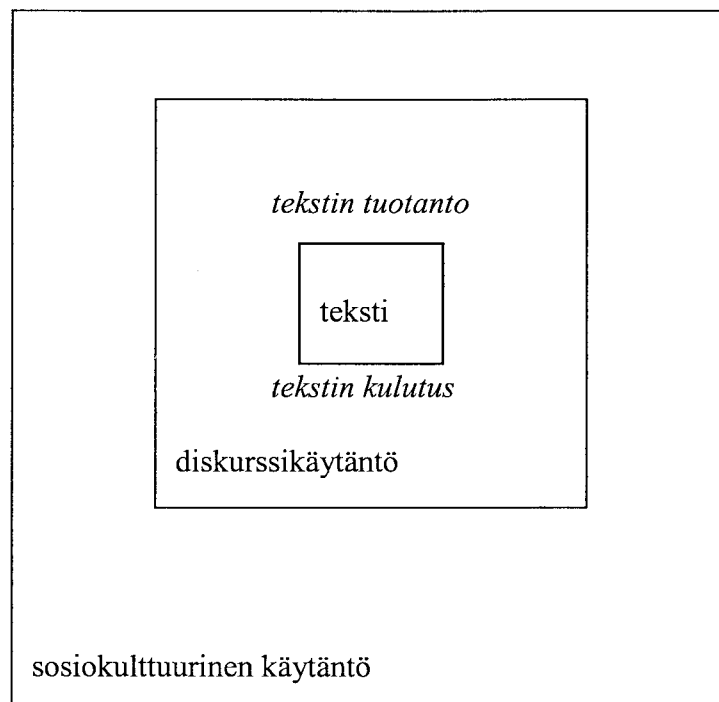
Kun analysoidaan vallan ja diskurssien keskinäisiä suhteita, kohdistetaan mielenkiinto siis siihen, kuinka valtasuhteet tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä, ja miten jotkut tiedot saavat totuuden aseman. Jokinen ja Juhila erottavat tällaisessa analyysissä viisi painopistettä:

1. Ollaan kiinnostuneita diskurssien välisistä...
2. ... ja sisäisistä valtasuhteista.
3. Analysoidaan sitä, miten tietyt diskurssit muotoutuvat hegemonistisiksi.
4. Arvioidaan hegemonisten diskurssien käyttöön kytkeytyviä ideologisia seurauksia.
5. Pohditaan muutoksen (hegemonisten diskurssien kyseenalaistamisen) mahdollisuutta.

(Jokinen & Juhila 1993, 75.)

Tässä tutkimuksessa aineistosta käydään läpi nämä viisi painopistettä. Mielenkiinto kohdistuu kulttuurimme itseäänselvyyksiin Y2K –teksteissä eli siihen, miten itseäänselvyydet tuotetaan, mitä niistä seuraa sekä siihen, olisiko ajattelutavan muutos mahdollinen.

Kriittinen diskurssianalyysi rakentuu kolmesta analyysitasosta. Nämä tasot ovat tekstin 1) lingvistinen analyysi, 2) diskurssikäytänteiden analyysi sekä 3) sosiaalisten käytänteiden analyysi. (esim. Pietikäinen 2000b, 209-211, Fairclough 1997, 79-86.) Fairclough (1997, 82) kuvaa näiden tasojen suhdetta toisiinsa seuraavalla kuviolla:

Tekstien analyysiin kuuluu perinteisiä lingvistisiä analyysimuotoja, kuten sanaston ja semantiikan analyysi, virkkeiden kieliopillinen analyysi sekä äänteiden ja kirjoitusjärjestelmän analyysi. Lisäksi tekstianalyysiin kuuluu myös sen tarkastelu, kuinka teksti järjestyy virkkeiden tasoa laajemmin, esimerkiksi tietyn sanomalehtiartikkelin kokonaisrakenne. (Fairclough 1997, 79.) Lingvistisessä analyysissä identifioidaan ja kuvaillaan tekstin piirteitä valitun tutkimustehtävän ja aineistosta nousevien ominaisuuksien mukaisesti. Voidaan tarkastella sanavalintoja, metaforia

ja osallistujia. Lisäksi vuorovaikutuksen kontrollointi, argumentaatiostrategiat ja tekstin rakenne voivat nousta analyysin kohteiksi.

Se, mitä tekstin piirteitä analysoitavaksi valitaan, riippuu hyvin paljon tutkijan omista valinnoista ja painotuksista. Lingvistinen analyysi ei koskaan ole tutkijan positiosta riippumaton, sillä tähän analyysivaiheeseen — kuten muihinkin kriittisen diskurssianalyysin vaiheisiin — liittyy aina myös tulkintaa. Tyypillisimmin lingvistinen analyysi keskittyy siihen, kuinka tekstit kuvaavat maailmaa. Taustalla vallitsee valtasuhteiden tutkimuksen perusajatus, jonka mukaan tekstin merkitys on sosiaalisesti motivoitunut. (Pietikäinen 2000b, 209-210.)

Diskurssikäytänteisiin kuuluvat tekstin tuottamisen ja vastaanottamisen käytänteet. Niiden oletetaan olevan sosiaalisia ja kiinnittyneitä niihin puitteisiin, joissa ne tapahtuvat. Tällöin huomio kiinnittyy näiden institutionaalisten rakenteiden ja diskurssin tuottamisen ja vastaanottamisen (kulutuksen) käytänteiden väliseen jännitteeseen. Diskurssikäytänteet ovat välittävä taso yhteiskunnan ja kielen välillä. (Pietikäinen 2000b, 210.)

Jotkut diskurssikäytänteistä ovat hyvin institutionaalisia (Fairclough 1997, 81). Esimerkiksi tiedotusvälineiden tapaa tuottaa uutistekstiä voidaan sanoa institutionalisoituneeksi. Sanomalehtien uutisteksti ja uutisjuttujen muoto noudattaa yleensä totuttua kaavaa. Myös toimittajien tiedonhankintatavat, esimerkiksi haastattelu, tapahtuvat usein perinteisellä tyylillä. Haastattelutilanteessa toimittajan ja haastateltavan roolit ovat konventionaaliset. Uutistoimittaja ei kysele asioita yksityishenkilönä vaan tiedon välittäjänä, ja kysymykset noudattavat usein samaa kaavaa (kuka, mitä, missä, miksi). Haastateltavakin esiintyy yleensä jonkin tahon edustajana. Hän tietää jo ennalta, että haastattelutilanteessa hänen tehtävänsä on vastata toimittajan esittämiin kysymyksiin.

Myös sanomalehden lukeminen toteuttaa institutionaalisia tottumuksia. Aamun lehteä luetaan yleensä silmäillen, ensimmäiseksi huomio kiinnittyy otsikoihin ja kuviin, joista lähempään tarkasteluun valitaan itseä koskettavat ja kiinnostavat aiheet. Lehden ääreen palataan ehkä vielä illalla, kun lukemiseen on käytettävissä enemmän aikaa kuin aamulla.

Diskurssikäytänteiden välittävä asema tekstin ja sosiokulttuuristen käytänteiden välimaastossa on altis muutoksille. Sosiokulttuuriset käytännöt muovaavat tekstejä muuttamalla diskurssikäytäntöjen luonnetta, eli tekstien tuottamisen ja kuluttamisen tapoja, mikä taas näkyy tekstin ominaisuuksissa. (Fairclough , 1997, 81-82.)

Niin sanotut uudet mediat ovat muuttaneet diskurssikäytänteitä siten, että uutistekstejä tuotetaan ja kulutetaan yhä nopeammassa tahdissa kuin aikaisemmin. Uutisia ei enää seurata pelkästään aamun lehdestä ja puoli yhdeksän tv-uutisista, vaan nykyään yksilö voi hakeutua tuoreiden uutistekstien ääreen mihin aikaan päivästä tahansa. Lukuisat uutispalvelut Internetissä päivittyvät jatkuvasti, ja uutistekstejä on mahdollista tilata vaikkapa omaan matkapuhelimeen.

Myös televisiossa uutisvirta on nopeutunut. Esimerkiksi Yleisradio tuottaa suoria tv-uutislähetyksiä digitaalisella YLE24-digitaalikanavalla tunnin välein. Nopeutuva uutisvirta paitsi tarjoaa uusia mahdollisuuksia uutisten kuluttajalle, myös asettaa omat vaatimuksensa tekstien tuotannolle ja tuottajille. Usein vaikuttaa jopa siltä, että uutistoimituksissa reaktiivisuus ja ajantasaisuus sekä jatkuvasti uusien uutisten tuottaminen menee usein jopa sisällön ohi.

Konventionaalinen diskurssikäytäntö toteutuu yleensä tekstissä, joka on muodoiltaan ja merkityksiltään suhteellisen yksiaineksinen. Sen sijaan luova diskurssikäytäntö toteutuu tekstissä, joka on muodoiltaan ja merkityksiltään moniaineksinen. Luova diskurssikäytäntö sekoittaa erilaisia genrejä (tyylilajeja) ja diskursseja keskenään.

Joukkoviestintä on herkkä sosiokulttuurisille muutoksille. Niinpä tiedotusvälineissä luovat diskurssikäytännöt ovat usein merkki yhteiskunnassa vallitsevista ristiriidoista tai yhteiskunnassa tapahtuvasta muutoksesta. Tutkijan kannalta kiinnostavia ovatkin erityisesti luovat eli konventioita rikkovat diskurssikäytännöt. (Fairclough 1997, 83.) On myös syytä tarkastella tekstin intertekstuaalisuutta ja heterogeenisyyttä, eli sitä, kuinka teksti reagoi aikaisempiin teksteihin. Kriittisestä näkökulmasta tarkasteltaessa on tärkeää pohtia myös sitä, mikä muokkaa vallitsevaa tekstien yhdistelmää sekä millaisia tekstejä on tarjolla ja millaisia ei. (Pietikäinen 2000b, 211.)

Diskurssikäytänteiden analyysin ominaispiirre on laajuus. Huomionarvoisia ja tärkeitä näkökulmia on paljon, eikä kaikkea voi tutkia. Aikaisempien tutkimusten valintaperusteista ei löydy vastausta siihen, mihin käsillä olevassa analyysissä tulisi keskittyä. Niinpä tarkasteluun tulee valita ne piirteet, jotka ovat olennaisia tutkimustehtävän kannalta. (Pietikäinen 2000a, 71.) Kriittistä diskurssianalyysiä käyttäneissä tutkimuksissa on enimmäkseen keskitytty tekstin tuottamiseen vaikuttaviin diskurssikäytänteisiin (Pietikäinen 2000b, 211).

Sosiokulttuurisen tai sosiaalisen käytännön taso ottaa tarkastelun kohteeksi kielen sosiaaliset vaikutukset ja sosiaalisten rakenteiden vaikutukset kieleen. Toisin sanoen tutkimuksen polttopisteessä ovat kielen ja sosiaalisen maailman dialektinen suhde ja ne rakenteet, jotka muokkaavat kieltä ja joita kieli muokkaa. (Pietikäinen 2000b, 211.) Esimerkiksi informaatioteknologian kehitys on tuonut tietoisuutemme uutta teknologiasanastoa, jota vielä kymmenen vuotta sitten ei tarvittu. Teknologiadiskurssin uusi sanasto on puolestaan ollut muokkaamassa itse teknologiaa ja sen asemaa yhteiskunnassamme.

Sosiaalisen käytännön analyysi pyrkii tarjoamaan selityksiä siihen, miksi jotakin tiettyä diskurssia käytetään ja miksi se on joko vallitseva tai marginaalinen. Myös näiden käytänteiden seuraukset esimerkiksi valtasuhteissa, identiteeteissä ja ihmissuhteissa voivat olla analyysin kohteita. Yhtäältä sosiaalisen käytännön analyysi tarkoittaa käsillä olevan ilmiön tutkimista kuvaamalla sitä uusien teorioiden, jotka voidaan yhdistää aiempiin teorioihin. Toisaalta, kriittisen diskurssianalyysin näkökulmasta sosiaalisen käytännön analyysi merkitsee kielen käytön seurauksia sosiaalisessa elämässä eli sitä, miten kielen käyttö on aikaansaanut tiettyjä ideologioita. (Pietikäinen 2000a, 71.)

Se, mihin mielenkiinto lopulta kiinnittyy sosiaalisia käytänteitä analysoitaessa määräytyy aineiston perusteella. Siksi analyysiprosessin eksplikoiminen on tärkeää, sillä sen avulla lukija voi seurata tutkimusprosessin etenemistä. (Pietikäinen 2000b, 212.)

Lingvistinen taso, diskurssikäytänteiden taso ja sosiokulttuurinen taso ovat osittain päällekkäisiä. Siksi seuraava jaottelukin on osittain päällekkäinen. Tarkkaa jaottele-
lua tärkeämpää on kuitenkin löytää tiettyjä toistuvia puhuntoja eli diskurseja, min-
kä vuoksi tutkimuksessa edetään aineiston ehdoilla.

6. Y2K-KESKUSTELU HELSINGIN SANOMISSA VUOSITUHANNEN VAIHTEESSA

Tässä luvussa etsitään aineistosta nousevia diskursseja siten, että ne koetellaan kriittisen diskurssianalyysin kolmella eri tasolla. Tekstejä analysoidessani lähtökohtani oli, että mikäli jokin oletettu diskurssi osoittautuu analyysin jollakin tasolla kestäättömäksi, tulee siitä luopua.

Lukuisten tulkintojen, yritysten ja erehdysten jälkeen olen löytänyt tekstistä diskurssit, jotka mielestäni kestävät koetteluun kriittisen diskurssianalyysin periaatteiden mukaisesti.

Tekstistä löytyi ajatuksellisesti kaikissa teksteissä läsnä oleva kattodiskurssi, jonka olen nimennyt luottamuksen luomisen kattodiskurssiksi. Sen sisältä löytyi kaksi vallitsevaa ja teksteissä toistuvaa diskurssia. Ne olen nimennyt asiantuntijuuden diskurssiksi ja varotoimenpiteiden diskurssiksi. Esittelen löytämäni diskurssit tutkimuksessani siten, että aloitan kattodiskurssin kuvaamisella. Tämän jälkeen etenen kahteen päädiskurssiin. Aloitan niiden analyysin lingvistisellä analyysillä, etenen sitten diskurssikäytänteisiin ja lopulta pohdin tekstejä sosiaalisessa kontekstissaan.

Lingvistisessä analyysissä tarkoitukseni oli ensin pyrkiä erottelemaan kenen puheita teksteistä löytyy. Tavoitteena oli osoittaa todeksi ensimmäinen tulkintani, jonka mukaan puhujan asema ja positio Y2K-keskustelussa vaikuttaisi siihen, millälaisia valtasuhteita tekstien taustalta löytyy. Tämä ratkaisu ei kuitenkaan osoittautunut toimivaksi, sillä tekstien puhujat voivat olla — ja usein olivatkin — eri henkilöitä ja tahoja kuin kirjoittajat. Jotkut tekstit olivat ”puhujien” itsensä kirjoittamia, mutta valtaosassa kirjoittaja oli toimittaja, joka lainaa tekstien varsinaisia ”puhujia”. Ja vaikka puhujia löytyikin, olisi ollut miltei mahdotonta osoittaa, onko teksti kirjoitettu tarkoituksellisesti puhujien etujen ajamiseksi.

Koska puhujien osoittaminen teksteistä olisi antanut tutkimukselle kankean ja keinotekoisien oloisten lopputuloksen, päädyin tutkimaan tekstejä vain teksteinä jotka

käsittelevät Y2K-ongelmaan varautumista vuosituhannen vaihteessa — tekstin kirjoittajasta riippumatta. Puhujan sijaan lähdin etsimään toisen tarkentavan tutkimuskysymyksen mukaisesti teksteistä *toimijoita*, mikä mahdollisti irtaantumisen tekstin kirjoittajasta. Sitä, kenen etuja tekstit lopulta palvelevat, pyrin selvittämään pitkin matkaa paitsi toimijoiden valtaa analysoidessani, myös kriittisen diskurssi-analyysin kaikilla tasoilla.

Tästä lähtökohdasta katsottuna lingvistisessä analyysissä on oleellista löytää se, mitä tekstissä sanotaan ja myös se, mitä ei sanota. Lisäksi pyrin pohtimaan jo tässä vaiheessa miksi sanotaan se, mitä sanotaan, ja miksi jotkin asiat jätetään sanomatta. Näihin kysymyksiin vastaamalla päästään käsiksi tässä tutkimuksessa merkittävään vallankäytön ilmenemismuotoihin. Lingvistisen analyysin päätehtävänä tässä tutkimuksessa on vastata kahteen ensimmäiseen tarkentavaan tutkimuskysymykseeni. Ne ovat: Miten diskursseissa luonnehditaan Y2K-ilmion aiheuttamat uhkat vai luonnehditaanko niitä? Minkälaisia toimijoita diskursseissa on ja miten ne määritellään?

Diskurssikäytänteiden analyysissä tärkeäksi kysymykseksi nousee se, *miten* sanotut asiat tekstissä sanotaan. Kyse on tällöin argumentaatioista ja perusteluista — tai perustelemattomuudesta. Diskurssikäytänteiden analyysin tehtävänä tässä tutkimuksessa on vastata tarkentaviin tutkimuskysymyksiin numero kolme ja neljä, eli miten diskursseissa perustellaan asiantuntemus ja asiantuntijuus vai perustellaanko niitä ja miten diskursseissa perustellaan Y2K-ilmioitä ehkäisevien toimenpiteiden toimivuus vai perustellaanko sitä.

Analyysin kolmannessa osassa luen tekstejä osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Tarkastelun polttopisteeseen nousee se, kuinka tekstit vaikuttavat ympäröivään yhteiskuntaan, ja kuinka sitä kautta yhteiskunta mahdollisesti vaikuttaa tuleviin teksteihin. Tätä kautta päästään valottamaan Y2K-kirjoittelun merkitystä suomalaiselle yhteiskunnalle. Sosiokulttuurisessa analyysissä pyrin vastaamaan viidenteen tarkentavaan tutkimuskysymykseeni eli siihen, mikä on diskurssien taustalla vaikuttava ideologia, eli kenen etua diskurssit palvelevat. Samalla tarkoitukseni on pohtia diskurssien kokonaisuutta, mikä sitoo tarkentavat tutkimuskysymykseni takaisin päätutkimuskysymykseeni. Päätaivoitteenanihan tässä tutkimuk-

sessä oli nostaa esiin kriittisen diskurssianalyysin avulla diskursseja eli puhetapoja, joilla Y2K-ilmioistä kirjoitettiin Suomen suurimmassa sanomalehdessä, *Helsingin Sanomissa* vuosituhatosen vaihteessa. Diskurssianalyysin eri tasojen tutkimustulokset vedetään yhteen alaluvussa 6.5.

6.1. Luottamuksen luomisen kattodiskurssi

Aineiston parissa työskennellessäni tekstit nostattivat toistuvasti esiin tuntuman siitä, että lukijaa pyritään teksteillä vakuuttamaan siitä, että yhteiskunta ei tule kärsimään millään tapaa vuosituhatosen vaihteessa Y2K-ilmion takia. Vaikka asiaa ei ilmaistukaan kaikissa teksteissä välttämättä näin suoraan, kyseinen ajatus esiintyi ikään kuin oletettuna taustarakenteena koko aineistossa. Tämän taustalla ilmenevän ajatusrakenteen olen tiivistänyt seuraavaan lauseeseen: *Y2K-ilmio ei tule sekoittamaan yhteiskuntaa, koska mahdollisiin ongelmiin on varauduttu jo ennalta, tai ongelmat on hoidettu kokonaan pois päiväjärjestyksestä.*

Myös seuraava tekstiesimerkki kuvaa hyvin analysoidusta aineistosta löytynyttä luottamuksen luomisen kattodiskurssia:

Uhkakuvat eivät toteudu, koska yritykset ja julkinen sektori ovat panostaneet paljon tietojärjestelmiensä tarkastamiseen ja puutteiden korjaamiseen (HS 16.11.1999, A2).

Olen nimennyt tämän ajatusrakenteen tutkimuksessani luottamuksen luomisen kattodiskurssiksi. Se on olemassa kaikkien tekstien taustalla, ja se on osittain päällekkäinen muiden teksteistä löytyvien diskurssien kanssa.

Kattodiskurssi ei kuitenkaan yksinään osoittautunut riittävän kestäväksi ja tarkaksi tutkimustulokseksi. Toisin sanoen, kattodiskurssin alta löytyvät itsenäiset, mutta kattodiskurssiin kiinteässä suhteessa olevat diskurssit ikään kuin tarkentavat kattodiskurssin tiettyjä piirteitä. Aladiskurssit löytyivät kysymällä teksteiltä, millä kei-

noilla lukija pyritään saamaan luottamaan siihen, ettei Y2K-ilmio aiheuta ongelmia vuosituhannen vaihteessa.

Kattodiskurssin käyttöä leimaa oletus siitä, että ajatus yhteiskunnan kyvystä selvittää Y2K-ongelmat jo ennalta nähdään kyseenalaistamattomana ja toimivana uhan torjumisen keinona. Luottamus siihen, että uhka on ennalta poistettu, näkyy tekstissä vahvana, ja samoin diskurssista välittyy halu välittää sama ajatus myös lukijalle.

Kuvaavaa kattodiskurssille on myös oletamus siitä, että perinpohjaisia perusteluja tekstien väitteille ei tarvita. Luottamusta luodaan teksteissä vain pintapuolisesti, eikä lukijalla ole mahdollisuutta tarkistaa perustelujen taustoja tai niiden paikkansapitävyyttä.

Eräs usein käytetty luottamuksen luomisen keino on asiantuntijoihin ja asiantuntijuuteen vetoaminen. Aikaisemmin esitetyssä esimerkissä atk-toimintojen toimimista perustellaan sillä, että *yritykset ja julkinen* sektori ovat panostaneet Y2K-uhkan torjumiseen. Monissa muissakin teksteissä uhkien torjumista perusteltiin sillä, että asiantuntijat ovat tietoisia ongelmasta ja työskentelevät sen voittamiseksi. Kattodiskurssia tarkentavaan asiantuntijuuden diskurssiin perehdytään seuraavissa luvuissa.

Luottamusta pyritään luomaan myös varotoimenpiteisiin vetoamalla. Perustelu Y2K-ilmion onnistuneelle torjunnalle kulkee tässä diskurssissa kutakuinkin seuraavasti: Y2K-ilmio ei aiheuta ongelmia yhteiskunnalle, koska vuosituhannen vaihteen varalle on tehty jo lukuisia toimenpiteitä, minkä vuoksi ilmiöstä ei pitäisi syntyä ongelmaa ensinkään. Näistä toimenpiteistä ei kuitenkaan kerrota sen tarkemmin, eikä esimerkiksi kyseenalaisteta sitä, etteivätkö toimenpiteet olisi toimivia. Aiemmassa esimerkkitekstissä perusteluksi katsotaan riittävän sen, että *uhkakuvat eivät toteudu*, koska tietojärjestelmien tarkastamiseen ja puutteiden korjaamiseen *on panostettu paljon*. Tähän toiseen tarkentavaan diskurssiin, jonka olen nimenmennyt varotoimenpiteiden diskurssiksi, perehdytään niin ikään tuonnempana.

Kuten todettua, kattodiskurssi sekä päädiskurssit ovat osittain päällekkäisiä. Siksi niiden käsittely tässä tutkimusraportissakin on osittain päällekkäistä, eivätkä lukujaottelut aina noudata tarkkaan diskurssirajoja. Tärkeää on muistaa, että kattodiskurssi on jatkuvasti teksteissä läsnä niin asiantuntijuuden- kuin varotoimenpiteidenkin diskursseja käsiteltäessä.

Diskurssien osittaisen päällekkäisyyden vuoksi olen valinnut seuraavan alalukujen jaottelun kriittisen diskurssianalyysin kolmen eri vaiheen mukaan. Täten esitän ensin lingvistisen analyysin sekä asiantuntijuuden diskurssista että varotoimenpiteiden diskurssista. Sen jälkeen tutkin molempien diskurssien diskurssikäytänteitä, ja lopuksi etenen molempien diskurssien sosiokulttuuriseen analyysiin. Uskon, että tämä jaottelu on järkevin, koska siten lukija pystyy parhaiten seuraamaan analyysini etenemistä kummassakin diskurssissa taso kerrallaan.

6.2. Lingvistinen analyysi

6.2.1. Lingvistinen analyysi asiantuntijuuden diskurssissa

Y2K-ilmioistä kertovista teksteistä esiin noussutta asiantuntijuuden diskurssia leimaa ennen muuta se, että yhteiskunnan selviytymistä vuosituhannen vaihteesta ilman atk-ongelmia perustellaan asiantuntijoiden sanomisilla ja tekemisillä. Myös Y2K-ilmion uhkaa tarkastellaan teksteissä asiantuntijasuodattimen läpi.

Ensimmäinen tarkentava tutkimuskysymykseni koskee sitä, miten diskursseissa luonnehditaan Y2K-ilmion aiheuttamat uhkat vai luonnehditaanko niitä. Asiantuntijuuden diskurssissa Y2K-ilmion uhkaa määrittelevät asiantuntijat.

Yleisimmät asiantuntijoiden nimeämät uhkat liittyvät ongelmiin ihmisten jokapäiväisessä elämässä ja turvallisuudessa:

Suomi toimii viranomaisten mukaan vuodenvaihteessa kuin kone. Järjestelmät voivat kyllä yskiä ja nykiä, mutta mikään oleellinen ei petä. Sähköä, lämpöä ja

vettä riittää myös vuodenvaihteen jälkeen. Häät numeroista vastataan ja kauppoista saa ruokaa. (HS 29.12.1999.)

Jokapäiväistä elämää vaarantaviin uhkiin kuului teksteissä myös esimerkiksi ongelmat pankkiautomaattien toiminnassa ja laskujen maksussa. Melko usein uhkaluonnehdinnoissa nousiin myös mikrotasolta makrotasolle, yksityistalouksista kansantalouden ja kansainvälisen talouden kysymyksiin ja niitä kohtaaviin uhkiin:

Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen tuoreimmassa suhdannekatsauksessa arvioidaan, että todennäköisesti eri puolilla maailmaa havaitaan ongelmia, joihin ei ole varauduttu. Näistä aiheutuu taloudellisia tappioita kotitalouksille, yrityksille ja valtioille. "Katastrofejakin sattunee. Kansakuntien turvallisuutta ja toimintakykyä uhkaavien tapahtumien todennäköisyys lienee kuitenkin pieni", kirjoittaa Etlan ennustepäällikkö Markku Kotilainen. (HS 31.12.1999.)

Sijoittajat ovat siis kollektiivisesti päättäneet, että Y2K-ongelmat jäävät vähäisiksi. Päätös on rohkea, sillä kurssinousu perustuu lähes yksinomaan teknologiaosakkeisiin. Jos Y2K-kauhuskenaariot toteutuvat, juuri teknologiaosakkeet ovat todennäköisimpiä romahtajia. (HS 31.12.1999.)

Sen sijaan melko harvoin teksteissä käsitellään sitä, mitä itse tietokoneissa voisi tapahtua, mikäli Y2K-ilmiö aiheuttaa ongelmia. Seuraava esimerkki on yksi harvoista tietokoneita sinänsä käsittelevistä, eikä siinäkään eritellä ongelmia kovin yksityiskohtaisesti:

Vuosituhannen vaihteen on epäilty inspiroivan myös tietokonevirusten kehittäjiä. Tietokoneet ovat vuosituhanteen vaihtuessa normaalia haavoittuvampia, joten silloin aktivoituva virus voi saada paljon tuhoa aikaan. STT kertoo, että suomalaisen tietoturvyhtiön F-Securen mukaan tähän mennessä on kuitenkin löytynyt vain kymmenkunta virusta ja niin sanottua Troijan hevosta, joilla on jotakin tekemistä vuosituhannen vaihtumisen kanssa. Niistäkin vain parin on todettu leviävän vapaasti. (HS 27.12.1999.)

Niissäkin teksteissä, joissa käsitellään itse tietokoneongelmia, niitä käsitellään hyvin pintapuolisesti. Yllä olevassa esimerkkitextissäkin kerrotaan vain, että vuosi-

tuhannen vaihteessa leviävät tietokonevirukset voivat saada paljon tuhoa aikaan, mutta sitä ei kuitenkaan kerrota, minkälaista tämä tuho voisi olla.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että asiantuntijuuden diskurssissa Y2K-ongelman aiheuttamat uhkaluonnehdinnat jakautuvat *kolmeen kategoriaan*. Ne ovat *jokapäiväisen elämän vaarantavat uhkat, taloudelliset uhkat ja tietokoneiden hajoamisen uhkat*.

Toinen tarkentava tutkimuskysymykseni kysyy, minkälaisia toimijoita diskurssissa on ja miten ne määritellään. Asiantuntijuuden diskurssissa esiin nousi neljä keskeistä toimijaryhmää. Ne ovat: *asiantuntijatoimijat, maallikkotoimijat, valtion toimijat ja talouden toimijat*. Toimijoiden esiinnousu diskurkseista ei tarkoita sitä, että kaikki kyseiset toimijat voisivat toimia vapaasti. Joillakin toimijoista on enemmän liikkumavaraa kuin toisilla; samalla toimijat voivat olla myös toiminnan kohteita.

Kuten aikaisemmin tässä tutkimuksessa on todettu (Ks. luku 2.3.), asiantuntijat ovat niitä henkilöitä, joilla on tietäntyyppistä taitoa tai tietoa, jota maallikolta puuttuu (Giddens 1995a, 119). Tämä asetelma luo asiantuntijan ja maallikon välille eriarvoisen suhteen. Asiantuntijalla on valtaa maallikkoon nähden. Asiantuntijuuden diskurssissa asiantuntijatoimijan oletetaan omaavan sellaista tietoa, jota maallikolla ei ole, mutta johon maallikko luottaa:

Jos japanilaiset ovat sitä mieltä että 00-ongelma voi hävittää rahat heidän pankkeistaan, pitäisikö meidänkin huolestua ja ottaa pankkitilien saldoista kopioita ennen kuin kone nielaisee säästöt? Pankkiyhdistyksen pankkitekniikan johtaja Kari Nihtilä vakuuttaa, että ei tarvitse. Saldot ovat varmasti pankkien tiedossa ennen ja jälkeen vuodenvaihteen. (HS 28.11.1999.)

Asiantuntijuuden diskurssissa nousee esiin voimakkaasti toimijoiden jako joko asiantuntijatoimijoihin tai maallikkotoimijoihin. Merkillepantavaa on se, että asiantuntijoita ei teksteissä määritellä, vaan heidät oletetaan ikään kuin annettuina. *Asiantuntijoiden asiantuntemusta ei kyseenalaisteta yhdessäkään tekstissä*.

Asiantuntijoista puhuttaessa mainitaan yleensä se taho, jota asiantuntija edustaa. Useimmiten tämä taho on joko tietoturvayhtiö tai muu yritys, jonka tietoturvas-

taavana lainattava asiantuntija toimii. Asiantuntijuuden kyseenalaistamattomuus johtaa asiantuntijuuden diskurssissa siihen, että diskurssin näkökulma on asiantuntijan näkökulma. Diskurssin muut toimijat, eli maallikkotoimijat, valtion toimijat ja talouden toimijat määrittellään asiantuntijoiden kautta:

2000-ongelmien parissa työskentelevät ovat eniten huolissaan ihmisten epätavallisesta käyttäytymisestä vuosituhannen vaihteessa (HS 16.11.1999, A2).

Asiantuntijuuden diskurssissa voidaan siis havaita taustaoletus, jonka mukaan asiantuntijat ovat niitä, jotka osaavat suhteuttaa Y2K-ilmiön oikeisiin mittasuhteisiin. Maallikkoja, joita asiantuntijuuden diskurssissa katsotaan asiantuntijoiden näkökulmasta, pidetään sen sijaan ennakoimattomasti toimivina ”villeinä”, jotka toimillaan saattavat aiheuttaa ongelmia, joita muuten ei olisi. Maallikko määrittellään toisin sanoen henkilöksi, joka toimii irrationaalisesti ja harkitsemattomasti, *eikä selviä* ilman yksityiskohtaista asiantuntijaopastusta:

Purhosen ja Könkään virallinen toiveikkuus tähtää osaltaan ylilyöntien hillitsemiseen. Pankkitiliä ei ehkä kannata tietokoneongelmien pelossa tyhjentää, koska käteinen saatetaan helposti varastaa. Jääkaappiakaan tuskin on syytä ladata täyteen pilaantuvaa ruokaa. (HS 29.12.1999.)

Asiantuntijatoimijoiden määrittelemättömyyttä ja kyseenalaistamattomuutta korostaa vielä se, että he nousevat teksteissä ikään kuin Y2K-ongelmasta vapaiksi. Vaikka he Beckin riskiyhteiskuntateorian mukaan ovat saman uhkan alla kuin maallikotkin, he kuitenkin näyttävät asiantuntijuuden diskurssissa ryhmänä, jota ongelma ei koske. Koska he ovat uhkasta vapaita, voi asiasta laskea vaikkapa leikkiä:

Sitä vastoin tähän mennessä on havaittu lukuisia Y2K-virushuijauksia, jotka liittyvät vuodenvaihteeseen. Nämä ovat vääriä ilmoituksia viruksista, joita ei ole lainkaan olemassa. Tietokonenörtit lähettelevät näitä varoituksia ilmeisesti ”huumorimelessä”. (HS 27.12.1999.)

Talouden toimijat ovat asiantuntijuuden diskurssissa asiantuntijatoimijoita heikommissa asemassa siinä mielessä, että ne eivät ole suoranaisesti asiantuntijoita. Talouden toimijat omaavat kuitenkin teknologia-asiantuntijuutta siten, että niillä on palveluksessaan paitsi talouden- myös atk-alan asiantuntijoita. Talouden toimijoiden motiivina on taloudellisten saavutusten suojeleminen ja lisätuotto:

Pankit ovat itse testanneet tietojärjestelmänsä ja tehneet tarvittavat muutokset. Järjestelmät on testattu myös pankkien kesken. Mäkinen vakuuttaa, että otto- ja laskuautomaatit toimivat, sillä testit ovat sujuneet hyvin. (HS 22.12.1999.)

Talouden toimijat voidaankin nähdä osittain päällekkäisenä toimijaryhmänä asiantuntijatoimijoiden kanssa. Koska talouden toimijoiden ryhmää määrittävät ensisijaisesti sen motiivit, on mielestäni nämä kaksi toimijaryhmää mielekästä erottaa toisistaan. Niiden välillä esiintyy kuitenkin vuorovaikutusta.

Valtion toimijoiden ryhmä määritellään asiantuntijuuden diskurssissa sen edustajien ammatillisen position mukaan: mikäli toimija edustaa työnsä tai virkansa puolesta valtiovaltaa, hän edustaa sitä myös diskurssissa. Tämä ryhmä näyttäytyy toisijaisena asiantuntijaryhmänä. Valtion toimijoiden ryhmä on ikään kuin asiantuntijatoimijoiden ja maallikkotoimijoiden välinen välittäjäryhmä, sillä käytännössä kaikissa teksteissä valtiovaltaa edustavat henkilöt välittivät asiantuntijoiden kertomaa tietoa maallikoille:

”Tuskin suurempaa tapahtuu”, Suomen Moskovan suurlähetystön ministeri Terhi Hakala arvioi. Suomalaiset, norjalaiset ja ruotsalaiset kertovat tekevänsä lähetystöissään töitä ilman erikoislomia. Suomen ja Norjan suurlähetystöt kehottavat kuitenkin Venäjällä olevia kansalaisia varaamaan kahden viikon tarpeiksi muonaa, käteistä rahaa ja lämmintä vaatetta, kuin 1999 vaihtuu vuodeksi 2000. (HS 4.11.1999.)

Valtion toimijoiden ryhmän toiminta välittäjäryhmänä toimi teksteissä vain yksisuuntaisesti. Teksteistä ei noussut esiin yhtään tapausta, jossa valtion toimijat olisivat välittäneet maallikoiden näkemyksiä.

Valtion toimijat olivat jonkin verran vuorovaikutuksessa talouden toimijoiden kanssa. Lisäksi diskurssista löytyy tapauksia, joissa sekä talouden- valtion- ja asiantuntijatoimijat ovat vuorovaikutuksessa kolmen kesken. Merkittävää on se, että vuorovaikutusta maallikoiden suunnasta asiantuntijoita kohtaan ei esiintynyt. Asiantuntijuuden diskurssin neljän toimijaryhmän eli asiantuntijatoimijoiden, maallikkotoimijoiden, valtion toimijoiden ja talouden toimijoiden ryhmien välisessä vuorovaikutuksessa aloite ja näkökulma on aina asiantuntija- tai talouslähtöinen.

Maallikkotoimijoiden osaksi jääkin oleminen ”ottavana osapuolena”. Maallikkotoimijat eivät toimi diskurssissa aloitteellisesti, vaan ovat kaikissa teksteissä asiantuntijatoimijoiden, talouden toimijoiden ja/tai valtion toimijoiden toiminnan kohteita. Monissa teksteissä maallikkotoimija on läsnä vain ajatuksen tasolla, eli sitä ei mainita diskurssissa suoraan.

6.2.2. Lingvistinen analyysi varotoimenpiteiden diskurssissa

Ensimmäinen tarkentava tutkimuskysymykseni kysyy, miten diskursseissa luonnehditaan Y2K-ilmiön aiheuttamat uhkat vai luonnehditaanko niitä. Asiantuntijuuden diskurssissa uhkaksi osoittautui sellainen riski, jonka asiantuntijat määrittelivät uhkaksi. Varotoimenpiteiden diskurssissa uhkien luonnehdintaa lähdetään selvittämään sen kautta, mitä tahoja ja toimintoja uhkilta suojellaan. Tätä kautta käy ilmi, että uhkat vaihtelivat juoma-automaattien rikkoutumisesta aina ydinonnettomuuteen. Uhkien luonnehdinta oli varotoimenpiteiden diskurssissa varsin jäsentymätöntä, eivätkä uhkat useinkaan asettuneet todellisiin mittasuhteisiinsa:

Häiriöiden varalta vuodenvaihteessa päivystetään niin sähkönjakelussa, ydinvoimaloissa, sairaaloissa, lento- ja junaliikenteessä, hissi- ja kiinteistöhuollossa kuin juoma-automaattiyhtiöissäkin (HS 29.12.1999).

Diskursseissa liikuttiin monella eri uhkan tasolla samanaikaisesti. Kaikki uhkat olivat samaan aikaan yhtä suuria ja yhtä pieniä. Toisaalta voi olla, että tämä on varotoimenpiteiden diskurssin tarkoituskin. Kun muistetaan, että varotoimenpiteitä suo-

rittaneet tahot hyötyivät tilanteesta taloudellisesti, olisi varotoimenpiteiden diskurssille pelkästään loogista pitää kaikkia varotoimenpiteitä yhtä tärkeinä. Yhtä kaikki, varotoimenpiteiden diskurssille luonteenomaista on se, että uhkan suuruudesta riippumatta varotoimenpiteet ovat välttämättömiä, ja niitä on tehty riittävästi:

Sähköä, lämpöä ja vettä riittää myös vuodenvaihteen jälkeen. Häät numeroista vastataan ja kaupoista saa ruokaa. (HS 29.12.1999.)

Ydinvoimaloiden toimintaa ja ilman säteilyä valvotaan vuodenvaihteessa tehostetuin voimin kaikkialla maailmassa. Suomessa Säteilyturvakeskus (Stuk) päivystää 15 henkilön voimin. Apuna on täydellisesti uudistettu säteilynvalvontajärjestelmä, joka kerää tietoja ilman säteilystä vajaassa 300 pisteessä. (HS 29.12.1999.)

Varotoimenpiteiden diskurssissa ei kuitenkaan luonnehdita uhkia kovinkaan yksityiskohtaisesti. Diskurssissa nousee esiin useita eri tahoja ja toimintoja, joita on pyritty turvaamaan varotoimenpiteiden avulla, mutta sitä, mitä ilman varotoimenpiteitä tai varotoimenpiteiden pettäessä tapahtuisi, ei varsinaisesti eritellä. Diskurssia leimaakin yleinen positiivisuus ja luottamus varotoimenpiteiden riittävyttä kohtaan:

Ilmailulaitos odottaa lentoliikenteen toimivan turvallisesti myös vuodenvaihteen jälkeen. Kaikkiin sen lentoliikenteen turvallisuuteen ja sujuvuuteen vaikuttaviin järjestelmiin on tehty Vuosi 2000 –kelpoisuuteen tarvittavat päivitykset ja uusinnot. (HS 15.12.1999.)

Tiivistäen voi todeta, että varotoimenpiteiden diskurssissa Y2K-ilmion aiheuttamat uhkat luonnehditaan sen mukaan, minkä varalta varotoimenpiteitä tehdään. Nämä uhkat vaihtelevat laidasta laitaan, eikä niiden käsittelystä tekstissä löytynyt todellisia mittasuhteita. Yleisesti ottaen diskurssi luottaa varotoimenpiteiden riittävyteen, eikä esimerkiksi sitä kysytä ollenkaan, onko jokin varotoimenpiteistä turha tai onko jokin varotoimenpide unohtunut kokonaan.

Seuraavaksi palataan toiseen tarkentavaan tutkimuskysymykseen eli siihen, minkälaisia toimijoita diskursseissa on ja miten ne määritellään. Kun asiantuntijuuden diskurssissa toimijat määrittyvät sen mukaan minkälaista tietoa heillä Y2K-ongelman aiheuttamasta uhkasta oli tai oletettiin olevan, varotoimenpiteiden diskurssissa toimijat määrittyvät ryhmien toiminnan mukaan. Nämä ryhmät nousevat teksteistä esiin, kun kysytään, kuka suorittaa varotoimenpiteitä, kenen määräyksestä varotoimenpiteitä suoritetaan ja keitä varotoimenpiteillä suojellaan. Näiden kysymysten avulla *varotoimenpiteiden diskurssin toimijoiksi paljastuvat* — kuten asiantuntijuuden diskurssissakin — *asiantuntijatoimijat, maallikkotoimijat, valtion toimijat ja talouden toimijat*.

Varotoimenpiteiden diskurssissa Y2K-ilmiön aiheuttamia uhkia lähestytään valtiota edustavien toimijoiden ja taloudellista voittoa tavoittelevien toimijoiden näkökulmasta:

Eri puolilla maailmaa on tehty mittavia valmisteluja, jotta Yardenin ja muiden saarnamiesten visioimat ongelmat eivät toteutuisi. Yhdysvaltain kauppaministeriö on arvioinut, että maan tietojärjestelmien uusimistyön kokonaiskustannukset ovat olleet 100 miljardia dollaria eli 600 miljardia markkaa. (HS 31.12.1999.)

Valtionhallinnossa 2000-ongelma maksaa noin 150 miljoonaa markkaa, joka on noin kuusi prosenttia valtion yhden vuoden tietohallintomenoista (HS 16.11.1999).

Valtion ja talouden toimijoita yhdistää myös se, että niitä kumpaakaan ei määritellä tarkasti. Toimijat ovat diskursiivisia itsestäänselvyksiä, joiden kuuluu ikään kuin luonnostaan osallistua varotoimenpiteisiin joko liikkeelle panevana tai toteuttavana toimijana. Näiden toimijoiden diskursiivisena tehtävänä on suojella maallikkoja ja valtiota Y2K-ilmiön uhkilta:

Vuosituhannen vaihteessa muun muassa voimalaitoksissa ja sähköjakelussa on töissä paljon asiantuntijoita. Näin varmistetaan, että ohjaus voidaan tehdä ihmisvoimin, jos normaali automatiikka pettää. (HS 16.11.1999.)

Maallikot määritellään varotoimenpiteiden diskurssissa pelkästään itsestään huolta kantavina toimijoina, joiden varotoimenpiteet näin vuosituhannen vaihtumisen jälkeen katsottuina näyttäytyvät jopa hullunkurisina. Täytyy kuitenkin muistaa, että tapahtuma-ajankohtana maallikolla ei ollut käytettävissään kovinkaan monia varotoimenpiteitä varmistaakseen henkilökohtaisen turvallisuutensa:

Toistaiseksi suomalaisten pelot ovat ilmenneet lähinnä joditablettien kysyntänä sekä vuodenvaihteen lentojen kartteluna (HS 29.12.1999).

Valtiota edustavat toimijat ja taloudellista voittoa tavoittelevat toimijat ovat diskurssissa määräävässä asemassa myös siksi, että ne voivat määritellä, mitä varotoimenpiteitä maallikot tarvitsevat vuosituhannen vaihteesta selviytyäkseen:

Monissa kodeissa ja pienyrityksissä on laiminlyöty tietokoneohjelmistojen muutokset vuoden 2000 varalta (HS 22.12.1999).

Valtiota edustavat toimijat ja taloudellista voittoa tavoittelevat toimijat voivat olla myös päällekkäisiä: esimerkiksi valtion omistamat yhtiöt tavoittelevat voittoa, ja taloudellinen voitto taas varmistaa valtion toimimisen ja valta-aseman säilyttämisen valtaa pitävillä.

Myös asiantuntijat voivat joiltakin osin olla päällekkäinen toimija edellisten kanssa. Esimerkiksi valtion omistaman yrityksen tietoturva-asiantuntijana työskentelevä henkilö edustaa näitä kaikkia kolmea toimijaa. Hän on itsekin samojen uhkien edessä kuin maallikko, mutta häntä ei kuitenkaan varotoimenpiteiden diskurssissa nähdä kuuluvaksi maallikkojen ryhmään. Maallikot eroavat muista kolmesta toimijasta nimittäin siinä, että maallikoilla ei ole riittävästi valtaa eikä henkisiä tai taloudellisia resursseja suojella itseään ainakaan kaikkia Y2K-ilmiön uhkia vastaan. Maallikon asemaa varotoimenpiteiden diskurssissa kuvaa se, että maallikolle täytyy kertoa, kuinka tämän tulisi toimia vuosituhannen vaihteessa:

Pankeissa kuitenkin vakuutellaan, ettei ylimääräistä käteistä ole tarpeen nostaa. ”Itse en ainakaan varaa”, Mäkinen vakuuttaa. (HS 22.12.1999.)

Varotoimenpiteiden diskurssin toimijoita ovat siis talouden toimijat, valtion toimijat, asiantuntijatoimijat ja maallikkotoimijat. Näistä toimijoista kolme ensimmäistä voivat olla osittain päällekkäisiä toimijoita. Y2K-ongelmaa lähestytään valtiovaltaa edustavien toimijoiden ja taloudellista voittoa tavoittelevien toimijoiden näkökulmasta. Maallikot esiintyvät diskurssissa irrallisena ryhmänä, joka on riippuvainen muiden toimijoiden suunnittelemista ja toteuttamista varotoimenpiteistä.

6.3. Diskurssikäytännöt

6.3.1. Diskurssikäytännöt asiantuntijuuden diskurssissa

Kuten aikaisemmin tässäkin tutkimuksessa on todettu (Ks. luku 5.4.), diskurssikäytännöt ovat välittävä taso yhteiskunnan ja kielen välillä. Tässä ja seuraavassa alaluvussa pyrkimyksenä on tarkastella, minkälaisin keinoin *Helsingin Sanomien* Y2K-tekstit perustelevat sisältöään yleisölleen.

Y2K-teksteistä havaitun asiantuntijuuden diskurssin ominaispiirteeksi erottui vuosituhannen vaihteen selviämiskon perustelu asiantuntijoihin vedoten. Kuten lingvistisen analyysin tasolla kävi ilmi, asiantuntijoiden asiantuntemusta ei kyseenalaistettu yhdessäkään analysoiduista teksteistä. Tätä löytöä laajennetaan katsoamalla asiaa toisesta näkökulmasta vastattaessa kolmanteen tutkimuskysymykseeni, joka kuuluu: Miten diskursseissa perustellaan asiantuntemus ja asiantuntijuus, vai perustellaanko niitä. Tässä luvussa vastaan myös siihen, miten Y2K-ongelmia ehkäisevien varotoimenpiteiden toimivuus asiantuntijuuden diskurssissa perustellaan, vai perustellaanko sitä.

Eräs asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen perustelukeino on viittaaminen asiantuntijana pidetyn henkilön ammattiin ja asemaan:

Eräs tunnetuimmista Y2K-saarnamiehistä on ollut Deutsche Morgan Grenfell – pankin arvostettu pääanalytikko Edward Yardeni (HS 31.12.1999).

Kyseisessä esimerkissä asiantuntijan position saaneen Yardenin asiantuntemusta painotetaan paitsi tämän pääanalyytikon asemalla edustamassaan organisaatiossa, myös korostamalla, että henkilö on *tunnettu* ja *arvostettu*.

Mutta saadaanko lukija luottamaan asiantuntijan asiantuntijuuteen ja asiantuntemukseen pelkästään kertomalla henkilön työpaikka ja se, että häntä arvostetaan? Kertooko suomalaiselle lukijalle mitään esimerkiksi pankin nimi Deutsche Morgan Grenfell? Kuitenkin lukijaa pyritään vakuuttamaan juuri tällaisin keinoin, vetoamalla sellaisiin tahoihin, jotka eivät välttämättä ole edes lukijan tiedossa. Voitanee todeta, että lukijan luottamus juuri tässä tilanteessa lehden perusteluihin riippuu siitä, kuinka paljon lukija luottaa lehden taloustietämykseen ja laajemmin ajatelluna lehteen kokonaisuudessaan.

Kuten todettua, esimerkissä perustellaan asiantuntijan asiantuntijuutta ja asiantuntemusta mainitsemalla, että tämä henkilö on tunnettu ja arvostettu. Sitä teksti ei kuitenkaan kerro, keille tämä henkilö on tunnettu ja ketkä häntä arvostavat. Lukijalle ei siis anneta viittausta siitä, kenen arvostelukykyyh lukijan tulisi tässä tapauksessa luottaa. Esimerkin kaltaista intertekstuaalista arvomäärittelyä käytettiin monissa muissakin analysoiduissa teksteissä. Intertekstuaalisuus tarkoittaa sitä, että tekstissä viitataan muihin teksteihin. Kun todetaan, että asiantuntija on arvostettu, viitataan aikaisempiin teksteihin, joko puhuttuihin tai kirjoitettuihin, joissa asiantuntijan arvostus on (kenties) avoimemmin perusteltu.

Yleisesti diskurssissa esiintyvä asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen perustelun keino on myös se, että yhteiskunnassa tunnustettu (ei välttämättä työtehtävään perustuva) asiantuntija-asema itsessään oletetaan perusteluksi, jolla lukijan luottamusta haetaan.

PC-Käyttäjät –yhdistys ja Suomen Unix-käyttäjien yhdistys järjestivät maanantaina Helsingissä Y2K-keskustelutilaisuuden, johon osallistui vain kourallinen väkeä. Puheenjohtaja Lauri Laitinen arveli tämän johtuvan siitä, että ”tämä on jo menneen talven lumia”: kukaan paikalla olijoista ei ollut vakavasti huolissaan koneistaan tai työpaikkansa järjestelmistä. (HS 26.11.1999, D1.)

Eräs tarkastelussa olevaa diskurssia osuvasti kuvaava piirre on se, että asiantuntija-asemaan tekstiyhteydessä nostetut henkilöt eivät kuitenkaan antaneet konkreettisia vastauksia siihen, miksi he uskoivat, että vuosituhannen vaihteesta selvitään ilman ongelmia. Asiantuntijuutta ja asiantuntemusta ei perusteltu yhdessäkään analysoiduista teksteistä siten, että asiantuntijoiden taustaa olisi eritelty tai heiltä olisi saatu konkreettisia perusteluja sille, miksi suuria atk-ongelmia vuosituhannen vaihteessa ei ole odotettavissa. Täten voidaan todeta, että asiantuntijuuden diskurssissa asiantuntijuutta ja asiantuntemusta ei perinpohjaisesti koetella. Mikäli lukija on päätenyt luottamaan teksteissä esitettyyn asiantuntijuuteen tai asiantuntemukseen, hän on tehnyt niin saamatta tekstiltä mitään konkreettista näyttöä asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen paikkansapitävyydestä tai tasosta. Paitsi asiantuntijaan, lukijan on täytynyt luottaa myös käyttämäänsä tiedotusvälineeseen.

Neljäs tarkentava tutkimuskysymykseni kysyy, miten diskursseissa perustellaan Y2K-ilmiötä ehkäisevien toimintojen toimivuus vai perustellaanko sitä. Asiantuntijuuden diskurssissa ainoaksi perusteluksi jäi se, että juuri asiantuntija-asemassa olevat toimijat (joiden asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen perustelun keinoista edellä kerrottiin) kertovat, minkälaisia varotoimenpiteitä on tehty ja tullaan tekemään. Nämä toimijat saattavat olla jopa itse tekemässä varotoimenpiteitä:

Tietohallintojohtaja Mäkinen päivystää itse Osuuspankkikeskuksessa Helsingin Vallilassa aamukahteen uudenvuodenyönä. ”Seuraamme tietysti koko ajan mitä tapahtuu idempänä yhteistyökumppaneiden, asiakkaiden ja tietotoimistojen välityksellä. Lisäksi ohjelmaan kuuluu useita perusteellisia testauksia myös uudenvuoden aamuna.” (HS 22.12.1999.)

Pääperustelu sekä asiantuntijuudelle ja asiantuntemukselle että varotoimenpiteille on asiantuntija-asema itsessään. Varotoimenpiteiden kohdalla perustelu rakentuu sille oletukselle, että yleisö hyväksyy asiantuntija-asemassa olevan toimijan edellä kuvattuine perusteluineen (tai perustelematta). Sen jälkeen tehtyjen varotoimenpiteiden perusteluksi riittää se, että luottamuksen saavuttanut asiantuntijatoimija kertoo varotoimenpiteiden riittävän.

Asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen sekä varotoimenpiteiden perustelujen keinoja voi vielä tarkastella tekstin tuottamiseen liittyvien diskurssikäytänteiden näkökulmasta. Toimittaja toimii yhteiskunnassa samojen intertekstuaalisten viestien piirissä kuin hänen yleisönsäkin. Samalla palstatila on yleensä ennalta määrätty, minkä vuoksi kaikkea ei voi kirjoittaa tekstiin auki. Myös haastateltavat eli tässä tapauksessa esimerkiksi atk-alan asiantuntijat valitaan tiedotusvälineen käytäntöjen mukaan; samaa henkilöä on esimerkiksi totuttu lainaamaan jostakin tietystä asiasta puhuttaessa. Käytännössä siihen, keitä asiantuntijoiksi tiedotusvälineissä lopulta päätyy, vaikuttaa jopa se, kenet toimittaja sattuu jutun kirjoittamiseen varatussa ajassa saamaan kiinni ja suostumaan haastatteluun.

Ylipäätään toimittaja kirjoittaa uutistekstiään monien vakiintuneiden käytänteiden mukaan – esimerkiksi juuri siten, että asiantuntija-asemaa ei perustella jokaisessa tekstissä erikseen vaan viitataan vain asiantuntijana pidetyn henkilön ammatilliseen asemaan tai yleiseen arvostukseen. Kuten aikaisemmin tässä tutkimuksessa on osoitettu (luku 5.4.), nämä käytänteet institutionalisoituvat helposti sellaisiksi totutuiksi tavoiksi, joita institutionalisoitumisen jo tapahduttua ei yleensä kyseenalaisteta.

6.3.2. Diskurssikäytänteet varotoimenpiteiden diskurssissa

Varotoimenpiteiden diskurssissa Y2K-uhka määrittyi siis sen mukaan, mitä tahoja tai toimintoja Y2K-ilmiöltä suojataan varotoimenpitein (Ks. luku 6.2.2.). Diskurssista löytyi hyvin monenlaisia eri toimenpiteitä, mitkä eivät olleet toisiinsa nähden oikeissa mittasuhteissa. Neljäs tutkimuskysymykseni liittyy siihen, miten näiden varotoimenpiteiden toimivuus perustellaan vai perustellaanko sitä.

Helsingin Sanomien Y2K-ilmiötä käsittelevissä teksteissä yleisö pyritään vakuuttamaan toteutettujen varotoimenpiteiden toimivuudesta perustelemalla niitä käytettyjen rahasummien suuruudella ja/tai varotoimenpiteiden toteuttamisessa kertyneiden työtuntien määrällä:

Valtionhallinnossa 2000-ongelma maksaa noin 150 miljoonaa markkaa, joka on noin kuusi prosenttia valtion yhden vuoden tietohallintomenoista (HS 16.11.1999).

Operatiiviset valmiusryhmät seuraavat vuosiluvun vaihtumista Ilmailulaitoksessa niin pääkonttorissa kuin Helsinki-Vantaan lentoasemallakin. Myös tiedottajat päivystävät. (HS 15.11.1999.)

Ydinvoimaloiden toimintaa ja ilman säteilyä valvotaan vuodenvaihteessa tehostetuin voimin kaikkialla maailmassa (HS 29.12.1999).

Perustelujen taustalla on oletus, jonka mukaan suuri rahasumma tai lukuisat työtunnit väistämättä takaisivat onnistuneen lopputuloksen. Näin usein onkin, mutta jokainen tämän tekstin lukija tunnustanee silti omasta elämästään tilanteita, joissa tämä oletus on osoittautunut vääräksi. Lienee selvää, että halvallakin saa joskus hyvää, ja kallis on joskus huonoa. Samoin työhön käytetty aika ei aina takaa onnistumista.

Rahasummiin ja työtunteihin nojaava diskursiivinen perustelu ontuu myös toisella tapaa: *Helsingin Sanomien* Y2K-ilmiötä käsittelevissä teksteissä ei suoraan kerrota *syitä* sille, miksi juuri jokin tietty varotoimenpide estäisi suojeltavan tahon tai toiminnon atk-ongelmilta. Eli käytännössä varotoimenpiteiden todellista luotettavuutta ei perustella ollenkaan.

Edeltäviin esimerkkeihin viitaten esimerkiksi se, että ydinvoimaloiden säteilyä valvotaan tehostetuin voimin ei takaa vielä ihmisten turvallisuutta, mikäli jokin voimala päästäisikin ydinsäteilyä ilmaan. Pelkkä asiantuntijoiden valvonta ei riitä pelastamaan ihmishenkiä, eikä muista varotoimenpiteistä tekstissä kerrota.

Tämä palauttaa meidät takaisin asiantuntijatoimijoihin, joiden asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen perusteluita ja perustelemattomuutta käsiteltiin jo edellisessä alaluvussa. Varotoimenpiteiden diskurssissa varotoimenpiteiden toimivuuden perusteluksi riittää usein nimittäin se, että asiantuntijat suorittavat niitä:

Stuk (=Säteilyturvakeskus) on mukana kansainvälisen atomienergiajärjestön organisoimassa koko maapallon kattavassa seurannassa, jolla valvotaan ydinvoimaloiden toimintoja vuoden vaihtuessa. Erityisen valppaasti keskus seuraa kotimaisten ja lähellä olevien Kuolan, Pietarin lähellä olevan Sosnovyi Borin ja Liettuan Ignalinan ydinvoimaloiden toimintaa. (HS 29.12.1999.)

Kolmas tarkentava tutkimuskysymykseni kysyi, miten diskursseissa perustellaan asiantuntijuus ja asiantuntemus vai perustellaanko niitä. Varotoimenpiteiden diskurssissa asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen perusteluksi jää se, että asiantuntijalla *uskotaan* olevan Y2K-ilmion suhteen olennaista tietoa, mitä asiantuntija voi käyttää varotoimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Tämä palauttaa meidät takaisin luottamuksen käsitteeseen, jota käsiteltiin luvussa 2.4.

6.4. Sosiokulttuurinen analyysi

6.4.1. Sosiokulttuurinen analyysi asiantuntijuuden diskurssissa

Y2K-ongelmien mahdollisuutta teksteissä ei sinänsä kielletä. Päinvastoin, jopa korostetaan sitä, että nykyteknologian avulla onnistuttu estämään jo ennalta. Tietokoneiden toimimista perustellaan sillä, että ongelmaan on varauduttu etukäteen. Beckin riskiteorian mukaan juuri tällä tavalla riskit pyritään legitimoimaan yhteiskuntaan. Kun modernisaation sivuvaikutuksena syntyneet haitat pystytään korjaamaan tai hoitamaan muuten pois päiviltä, pyritään samalla oikeuttamaan itse riskin aiheuttanut tekijä. (Beck 1993, 22.) Ongelman olemassaolo vain vahvistaa hegemonista diskurssia: ongelman päihittäminen on teknologialle suurempi voitto kuin se, jos mitään ongelmaa ei olisikaan:

Suomi toimii viranomaisten mukaan vuodenvaihteessa kuin kone. Järjestelmät voivat kyllä yskää ja nykiä, mutta mikään oleellinen ei petä. Sähköä, lämpöä ja vettä riittää myös vuodenvaihteen jälkeen. Häätänumeroista vastataan ja kauppoista saa ruokaa.

”Hyvin on valmentauduttu ja varauduttu”, johtaja Mika Purhonen Huoltovarmuuskeskuksesta arvioi. Hän ennakoii työkseen poikkeustilanteita ja miettii, miten Suomi niistä selviää. (HS 29.12.1999, A10.)

Asiantuntijuuden diskurssi ei siis sulje pois ongelmien ilmenemisen mahdollisuutta. Sen sijaan se esittää mahdolliset ongelmat ”maallikon kielellä”, metaforien avulla. Kun *järjestelmät voivat kyllä yskiä ja nykiä, mutta mikään oleellinen ei petä*, ovat sanat yskiä ja nykiä metafora sille, että vuosituhannen vaihteessa Y2K saattaa aiheuttaa pieniä mutta sinänsä merkityksettömiä ongelmia.

Tämä esimerkki kuvaa osuvasti muitakin tutkimusaineistossa esiintyneitä tekstejä siinä mielessä, että tuntematonta Y2K-ilmiötä lähestytään siinä metaforin. Jos lähestytään asiaa oheisen esimerkin kautta, siinä metafora *yskiä ja nykiä* lainataan sellaisesta sanaperheestä, jota yleensä käytetään kuvaamaan erilaisten koneiden ja vempaimien toimintaa. Kun koneet yskivät tai nykivät, on kyseessä jokin pieni häiriö koneen toiminnassa, mutta mikä ei kuitenkaan varsinaisesti estä tai vaaranna koneen toimintaa.

Y2K-kirjoittelua kuvaa osuvasti, että metafora on lainattu juuri teknologisesta yhteydestä. Taustalta voidaan löytää laajempi koneiden toimintaa kuvaava merkitys: Tietokoneet voivat vuodenvaihteessa *yskiä ja nykiä*, mutta ne kestävät kuitenkin riittävästi hoitaakseen tehtävänsä. *Yskimisestä ja nykimisestä* huolimatta ihmiset saavat sähköä, lämpöä, vettä, ruokaa ja tarvittaessa apuakin. Esitetyn metaforan avulla tehdään abstraktista, tuntemattomasta ilmiöstä ymmärrettävä. Kun Y2K-ongelmat upotetaan *koneiden yskimisen ja nykimisen* metaforan avulla ihmisten arkipöytäelämään, metaforasta tulee ajattelun väline. Kun lukija tiedostaa, että *koneen yskiminen ja nykiminen* ei ole vakavaa, hänet saadaan myös ymmärtämään, että pienet tietoliikenteen ongelmatkaan eivät haittaa ihmiselämää.

Tällaisista arkielämän metaforista ei kovin usein tulla tietoisiksi, mikä tekee niistä salakavalia. Niiden tuottamasta ymmärryksestä tulee helposti yhteiskunnan arkijärkeä, eli niistä tulee osa kaikkialla yhteiskunnassa vallitsevia itsestäänselvyksiä. Tällainen arkijärki vaikuttaa luonnostaan olevalta, mutta tosiasiaa se on aina yhteiskunnallisesti tuotettua. Siten se on viime kädessä ideologista. Tämän seurauk-

sena vallan säilyminen hallitsevien luokkien käsissä on osaksi sidoksissa siihen, mihin mittaan saakka niiden ajatukset voidaan tehdä kaikkien luokkien yhteiseksi järjeksi. Tämän takia metaforille rakentuvaa arkijärkeä on aina tarkasteltava kriittisesti ja varovasti. (Fiske 1990, 126.) Esitetyssä esimerkkitekstissä ei esimerkiksi oteta lainkaan huomioon sitä, että joskus koneiden pieni reistailu saattaa saada aikaan suuria ongelmia.

Laajemmalla tasolla tarkasteltuna tässä tutkimuksessa analysoiduissa *Helsingin Sanomien* Y2K-ilmiötä käsittelevissä teksteissä esiintyneet asiantuntijat saavuttivat ideologisen aseman, koska näiden toimijoiden asiantuntijuutta tai asiantuntemusta ei tekstissä perinpohjaisesti perusteltu. Täten diskurssit vahvistivat näiden toimijoiden olemassa olevaa valta-asemaa, toisin sanoen ne saavuttivat hegemonisen valta-aseman. *Helsingin Sanomissa* esiintyneistä asiantuntijoista tuli Y2K-kirjoittelussa kyseenalaistamattomia toimijoita, ja heidän asiantuntemukseensa luotettiin, vaikkei asiantuntemusta missään kohdin perin pohjin perusteltu.

On syytä muistaa, että suuri osa näistä asiantuntijoista, jotka *Helsingin Sanomien* Y2K-teksteissä esiintyivät, olivat itse asiassa tässä tutkimuksessa eriteltyjen toimijoiden tasolla talouden toimijoita, joiden uskottiin taloudellisen positionsa *sisällä* omaavan asiantuntijuutta ja asiantuntemusta. Kun näiden toimijoiden sanomisista tuli yhteiskunnan ”arkijärkeä”, tuli *Helsingin Sanomat* samalla legitimoineeksi yhteiskunnan taloustoimijoiden aseman. Näin ollen talouden toimijoilla oli täysi oikeus toimia niin kuin ne toimivat, vaikka ne itse asiassa toimivat vain oman toimintansa jatkamiseksi ja varmistamiseksi.

Teoreettisella tasolla tarkasteltuna nähdään, että arkijärjeksi muotoutunut diskurssi verhoutui teksteissä usein sellaiseen muotoon, jossa yleisö saattoi uskoa talouden toimijoiden toimivan koko yhteiskunnan parhaaksi, vaikka näin harvoin kuitenkaan talouselämässä lienee. Kun esimerkiksi pankki varmistaa omien tietojärjestelmien toimivuuden oman atk-henkilöstönsä avulla, se ei pelkästään tavoittele sitä, että ihmisten rahat pysyvät tileillään. Tämä on toki yksi tavoite, mutta sen taustalla on paljon suurempi tavoite: Kyseisen pankin luotettavuuden todistaminen ja lisääminen, ja sitä kautta uusien asiakkaiden tavoittelu ja pankin omistajien taloudellisen voiton takaaminen tulevaisuudessa.

Tämän kaltaiset arkipäivän käytäntöihin sisältyvät ideologiset oletukset ja niiden taustalla olevat valtasuhteet jäävät usein yhteiskunnassa ja siinä toimivissa joukkotiedotusvälineissä näkymättömiksi ja huomaamatta, mikä ylläpitää vallitsevia valtasuhteita (Fairclough 1997, 75).

Mikäli tätä hegemoniaa halutaan horjuttaa, olisi asiantuntijatoimijoiden ja talouden toimijoiden asiantuntijuutta ja asiantuntemusta koeteltava näissä teksteissä ilmentynyttä perusteellisemmin. Voidaan esimerkiksi esittää kysymyksiä, miksi juuri nämä asiantuntijat on valittu haastateltaviksi, mikä on heidän todellinen tietonsa Y2K-ilmiöstä, minkä takia he ylipäättään ovat ilmiöstä huolissaan ja *ketä* tai *keitä* he tosiasiassa ilmiöltä suojelevat.

Laajemmin voi kysyä, mitä kriteereitä jonkin toimijan tulee täyttää, että hän saavuttaa yhteiskunnassa asiantuntijatoimijan aseman. Mielenkiintoista on myös pohdiskella, kenen etuja asiantuntijatoimija ajaa, jos hän asiantuntijana toimii talouden toimijan laskuun. Milloin asiantuntija lukeutuu asiantuntijatoimijaksi, milloin talouden toimijaksi? Tässä tutkimuksessa lähtökohdaksi on otettu se, että asiantuntija on talouden toimija, mikäli hän on jonkin voittoa tavoittelevan yrityksen työntekijä. Aina eroa ei kuitenkaan ole helppo löytää, ja eri toimijat ovat niin tämän tutkimuksen diskursseissa kuin konkreettisesti todellisuudessaakin usein joiltakin osin päällekkäisiä.

On muistettava, että esimerkiksi tässä tutkimuksessa esitellyllä talouden toimijoiden ryhmällä ei itsessään ole valtaominaisuutta, vaan heillä on tämän tutkimuksen diskursseissa valtaa *suhteessa* muihin toimijoihin. Yhteiskunnassa olevat valtasuhteet voivat muuttua, mutta se edellyttää hegemonisen aseman saavuttaneen ideologian perinpohjaista kyseenalaistamista. Jos jokin ideologia ei sen hegemonisen aseman kyseenalaistamisen jälkeen pidäkään valta-asemaansa, tällöinkin jokin muu ideologia saavuttaa hegemonisen valta-aseman, mikä yhteiskunnan ”arkijärjeksi” piiloutuneena ajaa tiettyjen yhteiskunnallisten toimijoiden etua.

Yhteiskunta ei voi koskaan kokonaan irtautua ideologioista. Joukkoviestinnän kanalta olennaista ei aina ehkä olekaan pyrkiä syöksemään vallitsevaa ideologiaa

valtaistuimeltaan — olennaisinta on tulla tietoiseksi valtaa omaavista ja käyttävistä ideologioista.

6.4.2. Sosiokulttuurinen analyysi varotoimenpiteiden diskurssissa

Varotoimenpiteiden diskurssi määrittelee itsessään yhteiskunnan ydintoiminnot. Määrittely löytyy diskurssista, kun tarkastellaan, mihin toimintoihin varotoimenpiteitä kohdistetaan. Yhteiskunnan tietyt tahot ja toiminnot nähdään muita tahoja ja toimintoja tärkeämpinä:

Vuosituhanne vaihtumiseen on valmistauduttu erityisen huolellisesti yhteiskunnan perustoiminnoissa, kuten sähkön ja lämmön tuotannossa ja jakelussa, tietoliikenteessä, pankkitoiminnassa ja pelastuspalveluissa. Näillä toimialoilla on lähtökohtana, että toiminnan on jatkuttava kaikissa olosuhteissa. (HS 16.11.1999, A2.)

Häiriöiden varalta vuodenvaihteessa päivystetään niin sähkönjakelussa, ydinvoimaloissa, sairaaloissa, lento- ja junaliikenteessä, hissi- ja kiinteistönhuollossa kuin juoma-automaattiyhtiöissäkin (HS 29.12.1999, A 10).

Perustoimintoja luetteleva diskurssi saavuttaa hegemonisen aseman, sillä luetellut toiminnot esiintyvät tekstissä itsestäänselvyyksinä ja kyseenalaistamattomina to-
tuuksina. Kaikkien yhteiskunnan jäsenten oletetaan tarvitsevan näitä toimintoja, ja kaikkien yhteiskunnan jäsenten oletetaan pitävän näiden toimintojen turvaamista yhtä tärkeänä.

On kuitenkin kysyttävissä, miksi vain nämä toiminnot ovat tekstissä päätyneet yhteiskunnan perustoimintojen listalle.

Hegemoninen diskurssi toimii tekstissä siten, että sen hegemonista asemaa ei nope-
alla lukemisella monikaan tule kyseenalaistaneeksi. Lähempi luku kuitenkin osoit-
taa, että muitakin perustoimintoja voidaan olettaa olevan olemassa, ja tekstissä

esiintyvät neljä ovat vain ne, joita ilman valtio ei pystyisi kontrolloimaan toimintaansa. Listalta puuttuvat monet ihmisen elämään keskeisesti liittyvät perustarpeet kuten ravinnon saanti ja veden jakelu. Myöskään Y2K-ongelman mahdollisesti aiheuttamia ympäristötuhoja ei mainita. Tekstissä ei perustella, miksi siihen valitut toiminnot ovat yhteiskunnan perustoimintoja, eikä tekstissä myöskään kerrota mitä siitä seuraisi, jos nämä toiminnot vaarantuisivat. Sitä, että ihmiset eivät tarvitsisi sähkön ja lämmön tuotantoa ja jakelua, tietoliikennettä, pankkitoimintoja ja pelastuspalveluja ei käsitellä ollenkaan.

Riskiyhteiskunnassa riskejä tuottavan teollisuuden joutuminen negatiiviseen julkisuuteen on teollisuudelle tuhoisaa. Siksi positiivinen näkyminen joukkoviestimissä on elintärkeää. Yleisön vakuuttaminen riskien aiheuttajien (tässä tapauksessa tietotekniikan) tarpeellisuudesta ja varotoimenpiteiden luotettavuudesta on Beckin mukaan usein tie menestyvään yritystoimintaan. (Beck 1993, 32.) Medialla on suuri voima, kun riskiyhteiskunnan todellisuutta rakennetaan (mt., 46).

Varotoimenpiteiden diskurssi lähtee siitä näkemyksestä, että koko kohu, joka Y2K-ilmioistä mahdollisesti seuraavien ongelmien ennaltaehkäisyyn on liittynyt, mutta joka asiantuntijoiden varotoimenpiteiden ansioista on ollut turhaa, on loppujen lopuksi ollut koko yhteiskunnalle hyvä asia:

Puhe 2000-ongelmista ei ole ollut kuitenkaan turhaa. Yritykset ja viranomaiset ovat käyttäneet Suomessa miljardeja markkoja tietojärjestelmiensä korjaamiseen. Ilman näitä korjauksia ainakin osa esitetyistä uhkakuvista olisi jossain muodossa toteutunut. Tietojärjestelmiä on uusittu tavanomaista enemmän. Uudet järjestelmät ovat tehokkaampia ja edullisempia kuin vanhat. Järjestelmäkantaa on yleensä myös yhdenmukaistettu, ja se vähentää tuki- ja käyttökustannuksia. (HS 16.11.1999, A2.)

Täten diskurssi itsessään oikeuttaa Y2K-ilmion ympärillä pyörineen kohun. Tämä kohu on osa laajempaa, suomalaisessa yhteiskunnassa tuolloin vallinnutta teknokohua (josta tarkemmin luvussa 4.2.). Samalla diskurssi antaa oikeutuksen joidenkin tahojen taloudelliselle hyödyille Y2K-ilmioistä.

Varotoimenpiteisiin käytettyjen rahasummien ilmaisu on tärkeä keino luottamuksen luomisen kattodiskurssissa. Rahasummista kirjoittamiselle voidaan löytää ainakin kaksi syytä. Ensinnäkin se voidaan tulkita osoitukseksi siitä, kuinka tärkeänä tietotekniikkaa ja sen toimimista vallitsevassa yhteiskunnassa pidetään: Teknologia on niin tärkeä osa yhteiskunnalle, että se on pelastettava hinnalla millä hyvänsä. Toiseksi, suuret rahasummat ovat lukijan vakuuttamisen keino. Asiantuntijoiden käyttämät rahamäärät ovat diskursiivinen keino, joilla pyritään aikaansaamaan maallikoiden luottamusta asiantuntijoihin ja heidän tekemiensä varotoimenpiteiden onnistumiseen.

On tärkeää tiedostaa, että riskien hallinnasta voi saada myös taloudellista voittoa. Beckin mukaan modernisaatiosta seuraavat riskit ovat loputtomia, eikä niitä voida kokonaan poistaa. Riskien varalta voidaan kuitenkin yrittää suojautua. Kun riskiyhteiskunta tuottaa jatkuvasti vaaroja, voi niiden ehkäiseminen olla joillekin suurta bisnestä. (Beck 1993, 23 ja 46.)

Helsingin Sanomien Y2K-ilmiötä käsittelevistä teksteistä löydettyssä varotoimenpiteiden diskurssissa ei kyseenalaisteta tietokoneiden toiminnan varmistamiseen käytettyjä rahasummia ja työtunteja (joista työn tehneet tahot hyötyivät taloudellisesti):

Päivystys keskittyy niin Suomessa kuin maailmallakin uudenvuodenyöhön, mutta mahdollisia ongelmia uskotaan paljastuvan vielä viikkojen ja kuukausien ajan. EU:n komissio suosittaakin joulukuun millennium-raportissaan, että yritykset ja yhteisöt tehostaisivat valvontaa koko ensi vuoden ajaksi. (HS 29.12.1999, A 10.)

Erityistoimenpiteet ja niistä seuraavat rahavirrat saivat oikeutuksensa, koska varotoimenpiteiden diskurssin mukaan loppujen lopuksi toimittiin yhteisen hyvän nimissä. Koska ideologian on valta-asemansa säilyttääkseen saavutettava järjestelmän alistaman joukon hyväksyntä jatkuvasti uudelleen (Fiske 1990, 230), voidaan *Helsingin Sanomien* Y2K-tekstien varotoimenpiteiden diskurssi nähdä tällaisena vallitsevan ideologian hyväksynnän saavutuksena. Toisin sanoen, koska varotoimenpiteet uskottiin yhteiskunnassa tarpeellisiksi, oli valvonnasta tietyille tahoille kertynyt taloudellinen voitto oikeutettua ja hyväksyttyä.

Varotoimenpiteiden diskurssi pyrkii siis vahvistamaan olemassa olevia valtasuh- teita. Diskurssissa ei pyritä muutokseen, vaan siinä pidetään vallitsevaa yhteiskun- nallista tilannetta ja nimenomaan teknologian merkittävää osaa siinä hyvänä.

6.5. Kriittisen diskurssianalyysin satoa

Tutkimuksessa kriittisen diskurssianalyysin avulla analysoiduista, Y2K-ilmiötä kä- sitelleistä teksteistä löydettiin kattodiskurssi, joka on ajatuksellisesti läsnä kaikissa teksteissä. Tämän taustalla olevan rakenteen runkona on ajatus, jonka mukaan Y2K-ilmiö ei tule sekoittamaan yhteiskuntaa, koska mahdollisiin ongelmiin on va- rauduttu jo ennalta, tai ongelmat on hoidettu kokonaan pois päiväjärjestyksestä. Nimesin tämän kattodiskurssin luottamuksen luomisen kattodiskurssiksi.

Kattodiskurssin alta tutkimuksen päädiskursseiksi nousivat asiantuntijuuden ja va- rotoimenpiteiden diskurssit. Näitä diskursseja leimaa erityisesti se, että niissä kat- todiskurssin oletusta tuetaan joko asiantuntijuuden tai varotoimenpiteiden kautta. Tämän vuoksi kattodiskurssi on voimakkaasti läsnä myös varsinaisissa päädiskurs- seissa. Ne osoittautuivat kuitenkin omiksi diskursseikseen, sillä analysoiduissa teksteissä vallitsevaa kattodiskurssia tuettiin *jommallakummalla*. Perustelut pai- nottuivat siis joko asiantuntijoiden näkemyksiin *tai* tehtyihin, Y2K-ongelmia eh- käiseviin varotoimenpiteisiin.

On tärkeää erottaa se, että vaikka asiantuntijat esiintyvät usein myös varotoimen- piteiden diskurssissa, kyse ei ole kahdesta diskurssista yhdessä. Asiantuntijat ovat yksi lingvistisellä analyysillä molemmista päädiskursseista paljastuneista toimi- joista, ja sen vuoksi asiantuntijat esiintyvät myös varotoimenpiteiden diskurssin yhteydessä.

Oleellista kahden päädiskurssin erottamisessa on ensisijaisesti se, millä luottamuk- sen luomista toteutetaan. Asiantuntijuuden diskurssissa luottamusta pyritään luo- maan pelkästään asiantuntijuudella sinänsä, ei sillä, mitä asiantuntijat mahdollisesti

tekevät. Esimerkki asiantuntijuuden diskurssista voisi olla vaikkapa seuraava:
 ”Asiantuntijoiden mukaan Y2K ei sekoita ihmisten arkipäivää.”

Varotoimenpiteiden diskurssissa oleellista sen sijaan on se, mitä Y2K-ongelman *estämiseksi* on tehty. Tällöin oleellista ei olekaan se, *kenen* mielestä Y2K ei uhkaa ihmisten elämää vaan se, *kuinka ongelma on pyritty estämään*. Esimerkki varotoimenpiteiden diskurssista voisi mennä vaikka näin: ”Pankit ovat testanneet tietokoneitaan tehostetusti koko syksyn sähköisten tallennus- ja turvajärjestelmiensä toimimisen varmistamiseksi.”

Ensimmäinen tarkentava tutkimuskysymykseni oli, miten diskursseissa luonnehditaan Y2K-ilmion aiheuttamat uhkat, vai luonnehditaanko niitä. Kriittisen diskurssi-analyysin lingvistisen analyysin taso paljasti, että asiantuntijuuden diskurssissa uhka ilmeni sen perusteella, minkä tahojen asiantuntijat kertoivat *toimivan* vuosituhanen vaihteesta huolimatta. Toisin sanoen, uhkaksi muodostuivat niiden toimintojen loppuminen tai vahingoittuminen, joiden toiminnasta asiantuntijat olettivat maallikoiden olevan huolissaan. Näitä toimintoja olivat diskurssissa ihmisten jokapäiväiseen elämiseen ja turvallisuuteen liittyvät seikat, mutta vahvasti myös taloudelliset seikat. Sen sijaan itse tietokoneisiin kohdistuvia uhkia ei asiantuntijuuden diskurssissa paljoakaan sivuttu.

Varotoimenpiteiden diskurssissa Y2K-ilmion aiheuttamia uhkia luonnehdittiin eritoten sen perusteella, minkä kaiken varalta on varauduttu. Ne asiat joiden puolesta yhteiskunnassa pelättiin, paljastuivat siis sen perusteella, mitä kohteita tai toimintoja yhteiskunta pyrki varotoimenpitein suojelemaan vuosituhanen vaihteessa. Varotoimenpiteiden diskurssia kuvaa se, että nämä suojeltavat toiminnot tai tahot eivät jäsenyneet teksteissä realististen mittasuhteiden mukaan. Esimerkiksi ydinonnettomuuteen ja juoma-automaattien toimivuuteen tähtäävistä varotoimenpiteistä saatettiin kertoa samassa lauseessa.

Toinen tarkentava tutkimuskysymykseni käsitteli sitä, minkälaisia toimintoja diskursseissa on ja miten toimijat määritellään. Lingvistisen analyysin taso paljasti sekä asiantuntijuuden- että varotoimenpiteiden diskursseista neljä toimijaa:

1. maallikkotoimijat 2. asiantuntijatoimijat, 3. valtion toimijat ja 4. talouden toimijat.

Kun nämä toimijat asetetaan nelikenttään sen mukaan, minkälaisia arvoja ne saavat kummankin diskurssin ulottuvuuksilla, saadaan selville, kuinka paljon valtaa kullakin toimijalla oli *Helsingin Sanomien* Y2K-kirjoittelua sisältävissä teksteissä.

Taustalla on oletus, jonka mukaan käytännössä Y2K-ilmioon varautuminen vaati sekä asiantuntemusta että taloudellisia resursseja, joilla varotoimenpiteet voi toteuttaa. Mitä suuremmat arvot kummallakin ulottuvuudella saa, sitä varmemmin ilmiön pystyy kääntämään omaksi edukseen. Valtakysymys koskee toisin sanoen sitä, kenen ehdoilla Y2K-ilmiötä teksteissä lähestyttiin:

varotoimenpiteiden toteuttamisen mahdollisuus:

pieni

suuri

<i>asian- tuntemuksen määrä:</i>	pieni	MAALLIKKO- TOIMIJAT - vähän valtaa	VALTION TOIMIJAT - kohtalaisesti valtaa
	suuri	ASiantuntija- TOIMIJAT - kohtalaisesti valtaa	TALOUDEN TOIMIJAT - paljon valtaa

Tämän taulukon perusteella voidaan sanoa, että *Helsingin Sanomien* Y2K-ilmiötä käsittelevissä kirjoituksissa valtaa omasivat erityisesti talouden toimijat. Kohtalaisesti valtaa oli valtion toimijoilla ja asiantuntijatoimijoilla. Maallikkotoimijoilla valtaa oli vain hyvin vähän tai ei ollenkaan.

Näin saamme yhden vastauksen viidenteen tarkentavaan kysymykseeni joka kuului, mikä on diskurssien taustalla vaikuttava ideologia, eli kenen etua diskurssit

palvelevat: Teksteistä löydetty diskurssit palvelevat ideologisesti talouden toimijoiden etua. Talouden toimijoilla oli usein käytössään riittävää asiantuntemusta. Sen lisäksi talouden toimijoilla oli taloudellisia resursseja, joiden avulla asiantuntemus voidaan toteuttaa varotoimenpiteinä Y2K-ilmiötä vastaan.

Kuten taulukosta käy ilmi, valtion toimijat ja asiantuntijatoimijat omasivat kohtuullisesti ideologista valtaa *Helsingin Sanomien* Y2K-kirjoittelussa. Ne kuitenkin saivat korkeita arvoja vain toisella nelikentän kahdesta ulottuvuudesta, minkä vuoksi ne ovat heikommassa asemassa talouden toimijoihin nähden. Asiantuntijatoimijoilla oli käytössään asiantuntemusta, joiden avulla varotoimenpiteitä olisi voinut toteuttaa, mutta näiltä puuttuivat taloudelliset resurssit. Sen sijaan valtion toimijoilla oli taloudellisia resursseja, mutta valtion toimijoilta itseltään puuttui usein asiantuntemus varotoimenpiteiden toteuttamiseksi.

Kummatkin kohtuullista ideologista valtaa diskursseissa saavuttaneet tahot eli asiantuntijatoimijat ja valtion toimijat pystyivät kuitenkin lisäämään valtaansa liittoutumalla jonkin muun toimijan kanssa. Yleisesti esiintynyt liittouma oli se, että ne ryhtyivät yhteistyöhön *keskenään*. Valtio takasi taloudelliset resurssit, joiden avulla ostettiin myös asiantuntijatoimijoiden asiantuntemus. Näin nämä kaksi toimijaa yhdessä saavuttivat korkeat arvot molemmilla ulottuvuuksilla. Tämän toimijaliittouman valtaa kaventaa kuitenkin se, että sen valta-asema on riippuvainen toisesta toimijasta, kun taas talouden toimijoilla oli yleensä nämä molemmat ominaisuudet itsessään.

Teksteistä löytyi myös liittoumia, joissa talouden toimijat olivat liittoutuneet asiantuntijatoimijoiden kanssa. Tällainen liittouma oli hyvin vahva, koska siinä korkeat arvot molemmilla ulottuvuuksilla omaava toimija liittoutui sellaisen toimijan kanssa, jolla oli korkea arvo toisella ulottuvuudella. Usein esimerkiksi jokin yritys vahvisti asemaansa palkkaamalla vielä ulkopuolisia asiantuntijoita omiensa lisäksi.

Valtion toimijat ja talouden toimijat sen sijaan liittoutuivat keskenään harvoin. Niiden tavoitteet diskursseissa olivat usein vastakkaisia, joten liittoutumiselle ei ollut tarvetta. Valtion tavoitteena oli useimmiten suojella kansalaisia Y2K-uhkalta, kun

taas talouden toimijoiden tavoitteena oli taloudellisen toiminnan jatkumisen takaminen ja taloudellisen tuoton maksimoiminen.

Maallikkotoimijat, joilla jo alun alkaen oli hyvin vähän valtaa sen takia, että ne saavuttivat vain matalat arvot kummallakin diskurssiulottuvuudella, eivät teksteissä liittoutuneet minkään muun toimijan kanssa. Tämän voidaan olettaa johtuvan siitä, että sillä ei ollut tarjottavanaan mitään, mitä liittolainen olisi tarvinnut. Näin ollen voidaan todeta, että maallikkotoimijoilla oli hyvin vähän mahdollisuuksia saavuttaa minkäänlaista ideologista valtaa *Helsingin Sanomien* Y2K-teksteissä.

Palataan vielä kolmanteen ja neljänteen tarkentavaan tutkimuskysymykseeni. Kolmas tarkentava tutkimuskysymys kuului, miten diskursseissa perustellaan asiantuntemus ja asiantuntijuus, vai perustellaanko niitä. Kriittisen diskurssianalyysin avulla saatiin selville, että ne perusteltiin asiantuntijuuden diskurssissa viittaamalla ammattiin tai asemaan. Perusteluina käytettiin myös intertekstuaalisia piirteitä omaavia viittauksia siihen, että Y2K-teksteissä haastateltu asiantuntija on arvostettu ja tunnettu. Usein perusteluksi riitti pelkästään se, että asiantuntija yleisesti ottaen vain *nähdään* asiayhteydessä asiantuntijana, eli hänen uskotaan omaavan asiantuntijuutta ja asiantuntemusta sen perusteella, että hänet *nähdään* asiantuntija-asemassa. Varotoimenpiteiden diskurssissa asiantuntijuus ja asiantuntemus perusteltiin samalla tavalla: asiantuntijan asiantuntemus ja asiantuntijuus perustuivat uskoon siitä, että asiantuntijalla näitä ominaisuuksia asemansa puolesta on.

Neljännessä tarkentavassa tutkimuskysymyksessäni kysyin, miten diskursseissa perustellaan Y2K-ilmiötä ehkäisevien toimenpiteiden toimivuus vai perustellaanko sitä. Asiantuntijuuden diskurssissa varotoimenpiteiden toimivuus ja riittävyys liittyi asiantuntemuksen ja asiantuntijuuden perusteluun: varotoimenpiteiden uskottiin riittävän sen takia, että niitä suunnitelleiden ja toteuttaneiden asiantuntijoiden uskottiin omaavan tarpeellista tietoa riittävien varotoimenpiteiden luomiseksi.

Varotoimenpiteiden diskurssissa varotoimenpiteiden riittävyttä ja toimivuutta sen sijaan perusteltiin niihin käytetyillä suurilla rahasummilla ja lukuisilla työtunneilla. Tähän perusteluun sisältyi diskurssiivinen uskomus siitä, että varotoimenpide on sitä luotettavampi, mitä enemmän rahaa ja aikaa siihen käytettiin. Syitä tai perusteluja

sille, miksi juuri jokin tietty varotoimenpide estäisi suojeltavan tahon tai toiminnon atk-ongelmilta, ei esitetty.

Tässä tutkimuksessa kriittisellä diskurssianalyysillä saadut tutkimustulokset on tiivistetty seuraavan sivun taulukkoon:

	LUOTTAMUKSEN LUOMISEN KATTODISKURSSI	
tutkimuskysymykset:	ASiantuntijuuden Diskurssi	Varotoimen- piteiden Diskurssi
<i>Y2K-uhkan määrittelytapa</i>	Asiantuntijat määrittelevät mitä tahoja ja toimintoja Y2K uhkaa	Uhka määrittyy sen mukaan, mitä tahoja ja toimintoja varotoimenpiteet koskevat
<i>Diskurssin toimijat</i>	maallikkotoimijat, asiantuntijatoimijat, valtion toimijat ja talouden toimijat	maallikkotoimijat, asiantuntijatoimijat, valtion toimijat ja talouden toimijat
<i>Asiantuntijuuden ja asiantuntemuksen perustelun keinot</i>	asiantuntijan (ammattilinen) asema, intertekstuaaliset viittaukset	luottamus asiantuntijan asiantuntemukseen ja pätevyYTEEN
<i>Varotoimenpiteiden toimivuuden perustelujen keinot</i>	perustellaan tiedolla, jota asiantuntijoilla uskotaan olevan	perustellaan käytettyjen rahasummien suuruudella ja tehtyjen työtuntien määrällä
<i>Taustalla vaikuttava ideologia</i>	talouden toimijoiden ja asiantuntijatoimijoiden valta	talouden toimijoiden valta

7. MAAILMANLOPPU ON PERUUTETTU — POHDINTA

Vuosituhanen vaihde tuli ja meni. Maailmanloppua ei tullut, ja tämäkin tietokone, jolla tutkimustani kirjoitan, toimii yhä. Jopa vuosituhanen vaihteen varalta otetut varmuuskopiot tämän tutkimusraportin ensimmäisistä sivuista tuli otettua turhaan, sillä teksti löytyi koneelta 2000-luvullakin.

Tätä tutkimusta aloittaessani oletin, että *Helsingin Sanomien* Y2K-teksteistä nousisi esiin diskursseja, joita olisi voinut luonnehtia esimerkiksi katastrofidiskurssin tai huolidiskurssin nimillä. Tulos oli täysin päinvastainen. Teksteistä löytyneet luottamuksen luomisen kattodiskurssi sekä sen alla olevat asiantuntijuuden diskurssi ja varotoimenpiteiden diskurssi välittävät aivan päinvastaista sanomaa olettamiini katastrofiskenaarioihin tai ylenmääräiseen huolestuneisuuteen verrattuina.

Olen tässä tutkimuksessa osoittanut *Helsingin Sanomien* Y2K-teksteissä vallitsevat diskurssit, niiden toimijat, diskurssien perustelujen keinot sekä diskursseissa ideologista valtaa pitävät toimijat. Nämä tutkimustulokset on tiivistetty lukuun 6.5. Tutkielmassani olen myös valottanut vuosituhanen vaihteen Suomessa vallinnutta tilannetta postmodernin yhteiskunnan teorioiden näkökulmasta, joukkoviestimien näkökulmasta ja teknologian näkökulmasta.

Yhteiskunta ja siinä elävä joukkoviestintä ovat aina kiinteässä suhteessa toisiinsa. Joukkoviestintä on myös erityisen herkkä yhteiskunnassa tapahtuville muutoksille tai pysähtyneisyydelle. Näistä suhteista voi etsiä syytä sille, miksi talouden ja asiantuntijuuden toimijoiden ideologiat saivat *Helsingin Sanomien* Y2K-teksteissä hegemonisen aseman.

Vuosituhanen vaihteen suomalaista yhteiskunnallista tilannetta leimasi 1990-luvun alun syvien lamavuosien jälkeinen nousukausi, joka oli enimmäkseen suomalaisen teknologian maailmanlaajuisen menestyksen ansiota. Vuosituhannen vaihteen taloudellisella nousukaudella ja Y2K-teksteillä on nähtävissä kausaalinen syy-seuraussuhde: Talouselämän nousu johtui suurilta osin suomalaisen teknologian menestyksestä. Tämä menestys tuotti luonnollisesti uutisia, jotka sinänsä olivat

merkittäviäkin. Useiden myönteisten uutisten voidaan katsoa synnyttäneen ja kasvattaneen yhteiskunnassa vallinnutta teknokohua. Huuman keskellä teknologian käsittely joukkoviestimissä tuotti diskursseja, joissa teknologia ja sitä tuottava ja sillä elävä talouden osa sai enimmäkseen positiivisia merkityksiä. Vahvan teknologiateollisuuden taloudessa ja tekniikan lävistämän arkipäivän yhteiskunnassa kriittisten diskurssien oli vaikeaa, lähes mahdotonta saada ideologiaansa esiin. Talouden ja asiantuntijuuden — tai talouden asiantuntijuuden ideologia oli ensisijainen, mikä käy *Helsingin Sanomien* Y2K-teksteistä ilmi. Näiden tahojen hegemonia oli erittäin vahva.

Lukijalle hegemonia näyttäytyi siten, että Y2K-ilmiötä lähestyttiin talouden toimijoiden ja asiantuntijatoimijoiden näkökulmasta. Uhkaksi nähtiin enimmäkseen ne asiat, jotka uhkasivat taloudellista toimintaa joko yrityksissä tai yhteiskunnassa. Y2K-uhkan ehkäisemiseksi käytettyjä sievoisia rahasummia ei kyseenalaistettu, vaikka iso osa ilmiön torjuntaan käytetystä potista oli pois myös maallikoilta. Teksteissä ei niin ikään lainkaan kyseenalaistettu sitä, oliko oikein, että jotkut tahot nettosivat suuret taloudelliset voitot ilmiöstä, joka ei lopulta kuitenkaan aiheuttanut yhdellekään diskurssien toimijoista juuri mitään muutoksia elämässä.

Y2K-keskustelu olisi voinut olla teknologian ja tietoyhteiskunnan kriittistä arvioimista. Se olisi voinut myös keskittyä ongelmiin, joita maallikot vallinneessa tilanteessa kohtasivat. Näitä se ei kuitenkaan ollut, sillä talouden laskusuuntaa ei ollut näkyvillä, eikä yhteiskunta ollut sen suhteen tuolloin merkittävässä murrosvaiheessa. Kirjoitushetkellä, kaksi ja puoli vuotta myöhemmin, talous on taas käynyt aallonpohjassa, ja uutta nousua odotellaan. Mikäli vuosituhannen vaihde tapahtuisi nyt, voisi Y2K-ilmiötä käsittelevä joukkotiedotus saada muunlaisia piirteitä.

Kriittisellä diskurssianalyysillä ei ole tarkoitus ottaa kantaa diskurssien hyvyyteen tai pahuuteen. Niin ei myöskään tällä tutkimuksella. Tarkoituksena oli kuitenkin paljastaa teksteistä löytyvien diskurssien taustalla vaikuttavat ideologiat ja lisätä sitä kautta ymmärrystä omasta yhteiskunnastamme ja lähihistoriastamme. Kun tässä tutkimuksessa kriittisen diskurssianalyysin avulla saadut tulokset siirretään käytäntöön, on pohdittavissa, millä tavalla vahvimman ideologisen aseman

diskursseissa saavuttaneet toimijat hyötyivät Y2K-kirjoittelussa hallussaan pitämästään ideologisesta vallasta.

Vahvinta valtaa Y2K-diskursseissa pitäneet talouden toimijat ja asiantuntijatoimijat saavuttivat ensinnäkin toiminnallaan taloudellista voittoa. Y2K-konsultaatiota myyneet teknologiayritykset tekivät voittoa. Samoin voidaan uskoa käyneen muidenkin alojen yrityksille, joiden toiminta Y2K:n varalta saavutti maallikoissa ainakin jonkinlaista luottamusta. Lisäksi yksittäiset teknologia-alan asiantuntijat hyötyivät tapauksesta taloudellisesti suorittamiensa varotoimenpiteiden palkkioina. Näiden toimijoiden taloudellinen hyöty ulottui pidemmällekin kuin vain vuosituhanen vaihteen yli. Kun järjestelmät lopulta kestivät vuosituhanen vaihteen, eikä yritysten toiminta sen vuoksi horjunut, oli taloudellinen tuotto siltä osin taattua myöhemminkin.

Toinen hyöty, jonka ideologinen valta aikaansai, oli teknokohun jatkaminen. Se, tarvittiinko kaikkia varotoimenpiteitä ja asiantuntijaneuvoja Y2K-ilmiön varalle, jäänee ikuisiksi mysteeriksi. Ei tiedetä, olisiko vuosituhanen vaihteesta selvitty kokonaan ilman asiantuntijaneuvoja ja varotoimenpiteitä. Teknologiaan kytkeytyvät yhteiskunnalliset ja taloudelliset toiminnot nähtiin tapahtuma-ajankohtana niin tärkeinä, että riskiä Y2K-tuhoista ei haluttu ottaa. Tämän takia teknologian selviytymisen varmistamiseksi tehtyjä toimenpiteitä ja niiden tarpeellisuutta ei kyseenalaistettu. Diskurssien ideologia teknologian tarpeellisuudesta myös tulevaisuudessa säilyi, koska teknologisten toimintojen turvaamiselle saatiin diskurssien kautta ”yleinen hyväksyntä”.

Tähän liittyy osittain kolmas hyötynäkökulma. Teknologian tarpeellisuuden ja joidenkin tahojen siitä saaman taloudellisen hyödyn legitimoiminen joukkoviestinnän diskursseihin edesauttoi aihepiirin pysymistä joukkoviestinnän agendalla vuosituhanen vaihteen jälkeenkin.

Teknologian ideologinen diskursiivinen valta ei välttämättä kuitenkaan kestänyt kovin pitkään vuosituhanen vaihteen jälkeen. Tätä voidaan uumoilla sen takia, että jo aikaisemmin mainittu taloudellinen alamäki alkoi niin sanotusta ”it-kuplan puhkeamisesta”, toisin sanoen useiden informaatioteknologiayritysten taloudelli-

sista tappioista ja kaatumisista. Olisikin mielenkiintoista tutkia, minkälaisia diskursseja joukkoviestinnästä löytyy ajalta, jolloin suuret teknologiayritykset, esimerkiksi Sonera, menettivät suurimman osan arvostaan vuonna 2001. Tuon ajan teksteistä saattaisi löytyä monia yhteiskunnallisesta muutoksesta kieliviä diskursseja.

Sitä, miten jotkin kaikkien ihmisten elämään vaikuttavat tapahtumat tai toiminnot muotoutuvat joukkoviestinnän diskursseissa jonkin tai joidenkin toimijoiden hallitsemaksi ideologiaksi, olisi syytä tutkia laajemminkin. Kriittisen diskurssianalyysin avulla on tähän mennessä tutkittu enimmäkseen vähemmistöjen asemaa joukkoviestinnän teksteissä. Monesti olisi kuitenkin yhtä tärkeää tutkia enemmistön, kuten esimerkiksi tässä tutkimuksessa maallikkojen asemaa. Kriittisen diskurssianalyysin kannalta kiinnostavia tutkimusalueita voisivat olla vaikka yhteisvaluutta euroon siirtymisen diskurssit joukkoviestinnässä tai terrorismin määritelmien diskurssit joukkoviestinnässä Yhdysvaltoihin 11.9.2001 tehtyjen terrori-iskujen jälkeen.

Kriittisen diskurssianalyysin avulla voisi tulevaisuudessa tuoda joukkoviestinnän ideologioita laajemmin myös tekstien varsinaisen yleisön tietoisuuteen. Koska arkijärjeksi muotoutuneet ideologiat eivät ole edes tutkijan silmin välittömästi teksteistä havaittavissa, on joukkoviestinnän tutkimukseen perehtymättömän yksilön käytännössä mahdotonta tunnistaa diskurssien taustalla olevia ideologioita. Joukkoviestinnässä vallitsevista ideologioista ja sitä kautta tapahtuva mediakasvatus lisääisi yleisön ymmärrystä sekä joukkoviestinnästä että yhteiskunnasta, jossa joukkoviestintä tapahtuu.

Tärkeää ei niinkään ole valtaa pitävien osoittaminen, vallasta syökseminen tai ”syyllisten” etsiminen, vaan tietoisuuden lisääminen siitä, että joukkoviestintä ei objektiivisuuden ja puolueettomuuden ihanteistaan huolimatta koskaan ole täysin arvovapaata. Viime kädessä ideologian irrottaminen tai poistaminen teksteistä on mahdotonta. Tärkeintä olisi, että lukijat voisivat tulla paremmin tietoisiksi diskurssien ideologisista puolista ja voisivat arvioida ideologioiden hegemonisuutta.

Oma suhteeni diskursseissa piileviin vallankäytön muotoihin on tätä tutkimusta tehdessäni muuttunut. Olen huomannut, kuinka itse työssäni toimittajana usein

ohitan tekstien ideologiset puolet lähes huomaamatta. Tutkimuksen tekemisen aikana olen kuitenkin yhä useammin herännyt pohtimaan, kenen näkemyksiä tai tavoitteita toimittamani uutiset itse asiassa välittävät. Toivon, että tämän tutkimuksen tekeminen olisi ainakin avartanut tietoisuuttani ja ymmärrystäni teksteissä kamppailevista ideologioista ja siitä, minkälaisia vallankäytön puolia tekstiin ja siitä löytyviin diskursseihin kätkeytyy.

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Allardt, Erik. 1983. Sosiologia I. Helsinki: WSOY.

Aro, Jari. 2000. tietoteknologinen kehitys ja yhteiskunnallinen muutos. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti, Savolainen, Reijo. (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. 139-157.

Bauman, Zygmunt. 1987. Legislators and Interpreters. On modernity, post-modernity and intellectuals. Oxford: Polity Press.

Bauman, Zygmunt. 1996. Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.

Beck, Ulrich. 1993. Risk Society. Towards a New Modernity. London: Sage Publications.

Beck, Ulrich. 1995a. Poliitiikan uudelleen keksiminen: Kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino. 11-82.

Beck, Ulrich. 1995b. Mitä ymmärrämme teollisuusyhteiskunnan itsepurkautumisella ja -vaarannuksella? Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino. 236-248.

Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. 1995. Johdanto teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino. 7-9.

Eräsaari, Risto. 1997. Mistä asiantuntijuus on kotoisin? Teoksessa Kirjonen, Juhani, Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli. (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos. 62-72.

Eräsaari, Risto & Jokinen, Riikka. 1997. Refleksiioeliitit ja elämänpolitiikka. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 99 1997.

Fairclough, Norman. 1997. Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.

Fiske, John. 1990. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Tampere: Vastapaino.

Giddens, Anthony. 1995a. Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino. 83-152.

Giddens, Anthony. 1995b. Riski, luottamus, refleksiivisyys. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino. 249-267.

Gronow, Jukka. 1998. ”In food we do *not* trust”. Kulutuksen vaarat ja riskit. *Tiede & Edistys* 1998:1. 1-10.

Gronow, Jukka. 2000. Tupakointi, teknologian riskit ja tieteen legitiimisyys. *Sosiologia* 2000:3. 209-215.

Hall, Stuart. 1999. Me ja muut: diskurssi ja valta. Teoksessa Hall, Stuart. Identiteetti. Toim. Herkman, Juha & Lehtonen, Mikko. Tampere: Vastapaino. 77-137.

Hall, Stuart, Critcher, Chas, Jefferson, Tony, Clarke, John & Roberts, Brian. (1987) 1999. Policing the Crisis. Teoksessa Tumber, Howard. (toim.) News: A reader. Oxford: University Press. 249-256.

Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. 2000. Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat? Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhatvuoden vaihteesta. Helsinki: Gaudeamus. 9-31.

Hujanen, Jaana & Pietikäinen, Sari. 2000. Syrjäinen ja aito, vallan pitäjä ja ulkopuolinen. Paikka ja etnisyys ”meidän” ja ”toisten” rakentumispintana journalismissa. *Tiedotustutkimus* 2000:4. 4-21.

Huovila, Tapani. 1996. Toimittaja. Vastuussa oleellisesta muutoksessa. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi. 1993. Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Koivu, Anu. 1999. Asiantuntijuutta etsimässä. Kaksi näkökulmaa ufoilmiöön. Jyväskylän yliopisto: Sosiologian pro gradu –tutkielma.

Kunelius, Risto. 1998. Viestinnän vallassa. johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.

Lash, Scott. 1995. Refleksiivisyys ja sen vastinparit: Rakenne, estetiikka, yhteisö. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino. 153-235.

Mitä missä milloin. 2000. Kansalaisen vuosikirja. Syyskuu 1998 – elokuu 1999. Päätoimittaja Hollmén Hannakatri. Helsinki: Otava.

Mitä missä milloin. 2001. Kansalaisen vuosikirja. Syyskuu 1999 – elokuu 2000. Päätoimittaja Hollmén Hannakatri. Helsinki: Otava.

Mäenpää, Pasi. 2000. Digitaalisen arjen ituja. Kännykkä ja urbaani elämäntapa. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Helsinki: Gaudeamus. 132-152.

Pietikäinen, Sari. 2000a. Discourses of differentiation. Ethnic representations in newspaper texts. University of Jyväskylä, Studies in Communication 12.

Pietikäinen, Sari. 2000b. Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh, A. (toim.) Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. 191-218.

Saaristo, Kimmo. 2000. Avoin asiantuntijuus. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja nro 66.

Saastamoinen, Kari. 1999. Eskatologia, edistys ja historia. Teoksessa Lehtonen, Tuomas M.S. (toim.) Lopun leikit. Uskon, historian ja tieteen eskatologiat. Helsinki: Gaudeamus. 108-117.

Schlesinger, Philip & Tumber, Howard. (1994) 1999. Reporting Crime: the Media Politics of Criminal Justice. Teoksessa Tumber, Howard. (toim.) News: A reader. Oxford: University Press. 257-266.

Suominen, Jaakko. 1999. Teknologinen déjà-vu? Historiallisten rinnastusten ongelma teknokohun käsittelyssä. *Tiedotustutkimus* 1999:4, 22-33.

Thompson, John B. 1995. The Media and Modernity. A Social Theory of the Media. Cambridge: Polity Press.

Turkki, Teppo. 1998. Minuus mediassa. uusia identiteettejä metsästävässä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Valtonen, Sanna. 1998. Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliverronen, Esa. (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 93-121.

Väliverronen, Esa. 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Tampere: Vastapaino.

Wilenius, Markku. 2000. Elämä toisaalla ja tässä: rakenteiden murroksessa kohti uutta vuosituhatta. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhatteen vaihteesta. Helsinki: Gaudeamus. 267-280.

AINEISTOLÄHTEET

- ”2000-ongelma ei sekoita arkipäivää”. *Helsingin Sanomat* 16.11.1999.
- ”2000-ongelmat jakautuvat koko vuodelle”. *Helsingin Sanomat*. 31.12.1999.
- ”Ahneus päihitti millennium-pelot”. *Helsingin Sanomat*. 31.12.1999.
- ”Ilmailulaitos päivitti järjestelmät vuoden 2000 vuoksi”. *Helsingin Sanomat*. 15.12.1999.
- ”Japani hamstraa ruokaa ja pelkää terroria”. *Helsingin Sanomat*. 30.11.1999.
- ”Jonota ajoissa”. *Helsingin Sanomat*. 28.11.1999.
- ”Kotitietokoneet varmistettava”. *Helsingin Sanomat*. 20.11.1999.
- ”Metropolien viranomaiset ryhtyvät tiukkoihin turvatoimiin”. *Helsingin Sanomat*. 31.12.1999.
- ”Millennium-pelko nosti rahan hintaa roimasti”. *Helsingin Sanomat*. 29.12.1999.
- ”Pankkiasioiden hoito voi takkuilla vuoden alussa kotitietokoneiden takia”. *Helsingin Sanomat*. 22.12.1999.
- ”Patenttiratkaisu puuttuu”. *Helsingin Sanomat*. 3.12.1999.
- ”Tetra Pak kielsi vuodenvaihteen liikematkat”. *Helsingin Sanomat*. 29.12.1999.
- ”Tietokoneen kohtalonhetki”. *Helsingin Sanomat*. 26.11.1999.
- ”Tietokone vertailee päivämääriä”. *Helsingin Sanomat*. 29.12.1999.

”Uusi järjestelmä valvoo ilman säteilyä vuodenvaihteessa”. *Helsingin Sanomat*. 29.12.1999.

Valtiaat-sarjakuva. Piirtänyt Carsten Graabæk ©. *Helsingin Sanomat*. 9.2.2000.

”Vanhalle koneelle voi uskotella uuden ajan”. *Helsingin Sanomat*. 26.11.1999.

”Venäjä: Vuodenvaihde ongelmaton”. *Helsingin Sanomat* 30.12.1999.

”Vikatilanteissa apua helpdeskeistä”. *Helsingin Sanomat*. 26.11.1999.

”Viranomaiset luottavat tekniikan pelaavan vuodenvaihteessa.” *Helsingin Sanomat*. 29.12.1999.

”Vuosituhammen vaihde saattaa aiheuttaa harmejä Venäjällä”. *Helsingin Sanomat*. 4.11.1999.

”Yy-kaa-koo — virukset iskevät”. *Helsingin Sanomat* 27.12.1999.